

Protokoll fört vid enskild föredragning

Social- och miljöavdelningen
Hälsö- och sjukvårdsbyrån, S3

Beslutande
Minister
Arsim Zekaj

Föredragande
Projektledare
Maarten Sengers

Justerat
Omedelbart

Nr 6

Utredning om införande av
fritidssedlar på Åland.

ÅLR 2025/1972

Beslut

Ålands landskapsregering beslöt anteckna rapporten "*Utredning om införande av fritidssedlar på Åland*" för kännedom, enligt **bilaga 1 S325E06**.

Nr 7

Beslut om rekommendationer för
barn och ungas digitala vanor.

ÅLR 2025/2012

Beslut

Ålands landskapsregering beslöt anta åländska rekommendationer för barn och ungas digitala vanor i enlighet med "*Rekommendationer för barn och ungas digitala vanor*", **bilaga 2 S325E06**.

Förutsättningar för att införa s.k. fritidssedlar för barn och unga på Åland

**UTREDNING INOM PROJEKTET BARN OCH UNGAS HÄLSA OCH
VÄLMÅENDE**

Dnr: ÅLR 2025/1972

Datum: 18.3.2025

PB 1060, AX-22111 Mariehamn

registrator@regeringen.ax

+358 18 25000

www.regeringen.ax

Innehållsförteckning

Information till läsaren	3
Sammanfattning	4
1. Bakgrund	5
1.1. Inledning	5
1.2. Syftet med utredningen	6
1.3. Kort om utredningens genomförande	6
1.4. Pågående initiativ på Åland med särskilt fokus på barn och ungas fritidsaktiviteter	7
1.5. Internationella initiativ med särskilt fokus på barn och ungas fritid	8
Sverige	8
Norge	8
Finland	9
2. Frågor som behöver besvaras i utredningen	10
2.1. Hur kan ett system för fritidssedlar utformas och vilka ställningstaganden behöver göras?	10
2.2. För vilka åldrar ska ett åländskt system för fritidssedlar gälla?	12
2.3. Vem ska få använda fritidssedlarna?	13
2.4. Vilka utförarorganisationer ska ingå i ett åländskt system för fritidssedlar?	13
2.5. Vilka kriterier behöver utförarorganisationerna uppfylla?	14
Organisationsrelaterade kriterier	14
Aktivitetsrelaterade kriterier	14
2.6. Vilka kontrollmekanismer behövs för att motverka risken för felaktiga utbetalningar och ekonomisk brottslighet?	15
2.7. Vilken typ av avgifter lämpar sig för betalning med fritidssedlar med hänsyn till organisationernas olika förutsättningar?	16
2.8. Hur ofta ska fritidssedlarna fyllas på med nya medel?	16
2.9. Ska det finnas möjligheter för andra aktörer att addera belopp till fritidssedlarna?	16
2.10. Vilka möjligheter finns för att differentiera värdet av fritidssedlarna utifrån socioekonomisk bakgrund om så önskas?	16
2.11. Vilka rättsliga förutsättningar behöver vara på plats?	17
2.12. Vad kostar olika varianter av fritidssedlar och vad är en lämplig finansieringsform?	18
Faktorer som påverkar kostnadsbilden	18
Utveckling och framtagning av systemet	19
Införandeprojekt samt årliga administrations- och förvaltningskostnader	19
Systemets omfattning	19

Information och kommunikation samt uppföljning och utvärdering	20
Kostnader i Sverige som referens	21
Finansiering.....	21
2.13. Vad är en lämplig informations- och kommunikationsstrategi vid införande och fortsatt användning av fritidssedlar?	21
2.14. På vilket sätt bör systemet om fritidssedlar följas upp och utvärderas?	22
2.15. Hur kan fritidssedlarna distribueras när ett system finns på plats?	23
3. Rekommenderat upplägg för införande av ett åländskt system för fritidssedlar	23
4. Preliminär konsekvensanalys.....	25
5. Preliminär budget	26
5.1. Införande till samtliga årskullar vid ett och samma tillfälle	26
5.2. Stegvis införande.....	27
Använda källor	28

Information till läsaren

Föreliggande rapport bygger på en utredning från projektet Barn och ungas hälsa och välmående och färdigställdes i september 2023. Rapporten har sedermera används som ett internt dokument, med ambition att vid behov kunna uppdateras baserat på ny kunskap och nya insikter från kringliggande länder.

Sedan hösten 2024 pågår ett särskilt projekt på Ålands landskapsregering under benämning ÅL-IN Fritid. Projektets övergripande syfte är att ge fler åländska barn och unga möjligheten till en meningsfull och hållbar fritid i anslutning till skoldagen. Detta för att främja barn och ungas psykiska och fysiska hälsa och lägga grund för en mer jämlik hälsa och delaktighet i samhället oavsett geografiska eller ekonomiska förutsättningar. Projektet omfattar både kultur- och idrottsaktiviteter.

Mot bakgrund av den pågående satsningen inom Ålands landskapsregering på ÅL-IN Fritid finns inget behov av en uppdatering av rapporten om fritidssedlar under den tid som kvarstår av projektet Barn och ungas hälsa och välmående.

Projektet Barn och ungas hälsa och välmående, februari 2025

Sammanfattning

- Avsikten med ett system för fritidssedlar på Åland är att skapa ett incitament som gör det lättare för barn och unga att delta i fritidsaktiviteter och därmed främja social gemenskap och stöd, fysisk aktivitet och meningsfullhet i vardagen. Fritidssedlarna ska motsvara en värdehandling som kan användas som (del)betalning för fritidsaktiviteter som anordnas av t.ex. idrottsrörelsen, organisationer inom kulturområdet och friluftorganisationer av olika slag.
- Initiativ som motsvarar den åländska ansatsen finns i flera länder, bl.a. Norge och Sverige (där initiativet går under beteckningen fritidskort) samt i Finland, där Åbo stad har planerat lansering av ett hobbykort.
- Utredningen bygger på 15 frågor som har identifierats och som är angelägna att besvara för att kunna ta ställning till möjligheter på Åland att införa ett system för fritidssedlar. Det handlar bl.a. om val av den tekniska lösningen, ett regelverk för vilka organisationer som kan ingå, eventuella juridiska utmaningar och förväntade kostnader beroende på valt scenario.
- Utredningen visar att ett åländskt system för fritidssedlar helst bör ha ett enkelt upplägg när det gäller utformning och funktioner. Att differentiera beloppen för fritidssedlar utifrån en familjs socioekonomiska utgångsläge skulle visserligen ytterligare kunna öka deltagandet i fritidsaktiviteter av barn och unga i ekonomiskt utsatta hushåll, men de tekniska och juridiska utmaningar som är förknippade med ett sådant system bedöms vara oproportionellt stora.
- Den föreslagna digitala lösningen behöver kompletteras med en pappersbaserad variant i form av kuponger eller liknande för att underlätta för de som inte har möjlighet att använda digitala lösningar.
- Ett system för fritidssedlar kan införas stegvis (dvs. att man börjar med ett begränsat antal årskullar och ökar för varje år) eller till alla barn och unga på en och samma gång. Båda dessa tillvägagångssätt har för- och nackdelar som behöver beaktas.
- Ett aktivt, fokuserat och om möjligt målgruppsanpassat informations- och kommunikationsarbete som riktar sig till både barn och föräldrar med olika bakgrund och livssituationer är en viktig framgångsfaktor. Samarbete med skolor skulle ytterligare kunna bidra till en bra måluppfyllelse.

1. Bakgrund

1.1. Inledning

I den åländska folkhälsostrategin för perioden 2020–2030, som publicerades den 24 augusti 2023, betonas hälsofrämjande och förebyggande arbete i alla åldrar, men särskilt för barn och unga som har hela livet framför sig. Enligt artikel 31 i Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen), som är införlivad i finsk lagstiftning sedan 1991, har alla barn rätt till lek, vila och fritid. Konventionsstaterna ska främja barnets rätt att delta i det kulturella och konstnärliga livet och uppmuntra lika möjligheter till kulturell och konstnärlig verksamhet samt till rekreation och fritidsverksamhet. Barn har rätt till och behöver under hela sin uppväxt få förutsättningar att utveckla sina kognitiva, emotionella, sociala och fysiska förmågor.

Att alla barn och unga ska ha goda levnadsvillkor genom bl.a. tillgång till meningsfulla och utvecklande fritidsaktiviteter framgår också av de sju strategiska utvecklingsmålen för 2030 som definierats i Ålands utvecklings- och hållbarhetsagenda, särskilt målen 1 (Välmående) och 2 (Tillit och delaktighet). Av delmål 1.1 inom det första målområdet framgår till exempel att alla ska ha tillgång till det som för var och en bidrar till fysisk och psykisk hälsa, meningsfullhet och goda relationer. Delmål 2.8 inom det andra målområdet tydliggör att kultur, idrott och andra föreningsaktiviteter förenar människor och skapar delaktighet. Genomförandet av Ålands utvecklings- och hållbarhetsagenda sker framför allt i regi av Bärkraft-nätverket, men barn och ungas rätt till kultur, idrott och andra fritidsaktiviteter uppmärksammas även i den åländska kulturpolitiken och i landskapsregeringens program för idrott, motion, hälsa och en aktiv fritid.

Covid-19-pandemin har påverkat allas vardagsliv, inte minst barn och ungas möjligheter att delta i fritidsaktiviteter. Trenden vände delvis under pandemin, men enligt skolenkäter i Sverige och Finland har en del av barnen fortfarande inte återvänt till de tidigare fritidsaktiviteterna. Barn och unga som inte eller endast i liten utsträckning deltar i fritidsaktiviteter behöver ges ökade möjligheter att bli en del av idrotts-, kultur- och föreningslivet. En aktiv och meningsfull fritid i gemenskap med andra är också viktigt för att motverka psykisk ohälsa och ensamhet bland barn och unga. Att öka barn och ungas rörelse, stärka konditionen och främja kreativt skapande i sociala sammanhang påverkar inte bara måendet på kort sikt utan lägger också grunden för en jämlik hälsa längre fram i livet.

Att införa ett system för fritidssedlar som riktar sig till barn och unga på Åland, som incitament till ett ökat deltagande i fritidsaktiviteter, är ett av förslagen i *Åtgärdspaket 2023–2025 för att främja fysisk aktivitet och hälsosamma matvanor i linje med målsättningarna i Folkhälsostrategi för Åland 2023–2030*. Föreliggande rapport om förutsättningarna för införande av ett system för fritidssedlar har tagits fram inom ramen för projektet Barn och ungas hälsa och välmående. Det finns inget formellt projektdirektiv, men utredningens upplägg och genomförande speglar de frågeställningar som kommit upp i arbetet med strategiarbetet och ovan nämnt åtgärdspaket.

Avsikten med ett system för fritidssedlar är att skapa ett incitament till att delta i fritidsaktiviteter och därmed främja social gemenskap och stöd, fysisk aktivitet och meningsfullhet i vardagen för barn och unga. Om initiativet genomförs kan det bidra till att förebygga ohälsa och dåligt välbefinnande samt minska de samhällsekonomiska konsekvenserna av ohälsa. Fritidssedlarna motsvarar en värdehandling som kan

användas som (del)betalning för fritidsaktiviteter som anordnas av t.ex. idrottsrörelsen, organisationer inom kulturområdet och friluftorganisationer av olika slag.

1.2. Syftet med utredningen

Det främsta syftet med denna utredning är att undersöka om det finns förutsättningar för att utveckla och införa ett system för fritidssedlar på Åland som riktar sig till barn och unga. Det främsta resultatmålet av en sådan satsning skulle vara att aktivera barn som inte (längre) deltar i fritidsaktiviteter eller som endast deltar i begränsad utsträckning. En viktig del av utredningen handlar om att säkerställa att det går att ta fram en teknisk lösning som är kostnadseffektiv och ändamålsenlig ur både målgruppens och utförarorganisationernas synvinkel.¹ Utredningen behöver också fastställa om det finns juridiska hinder som kan försvåra införandet av systemet samt uppskatta vad de olika delarna i projektet kan kosta utifrån den information som just nu finns att tillgå.

Ledande principer för ett kommande system för fritidssedlar behöver vara att det 1. utgår ifrån barn och ungas perspektiv, 2. värnar om den personliga integriteten, 3. är enkel att använda för mottagare och för utförarorganisationer, 4. är kostnadseffektiv samt 5. minimerar risken för felaktiga utbetalningar och ekonomisk brottslighet. Lösningen får inte leda till att utförarorganisationer och dess företrädare behöver förändra eller utöka sina administrativa rutiner i någon större utsträckning. Att ett system för fritidssedlar utgår från barn och ungas perspektiv innebär bland annat att dessa medel kan användas av samtliga barn och unga, inklusive de som har en funktionsnedsättning eller andra behov av särskilt stöd.

Utredningen behöver också skapa klarhet i huruvida den tilltänkta tekniska lösningen behöver kompletteras med ett system som underlättar för vårdnadshavare som inte kan använda digitala tjänster genom exempelvis förtryckta kuponger.

Ytterligare frågor som utredningen ska svara på är hur en eventuell kommunikationsstrategi kan utformas och vilka kommunikationsinsatser som kan behövas om beslut skulle fattas om ett införande av ett åländskt system för fritidssedlar. Detsamma gäller för möjligheten att löpande följa upp och utvärdera hur systemet fungerar samt dess effekter på folkhälsan.

1.3. Kort om utredningens genomförande

Den utredning som ligger till grund för denna rapport gjordes i augusti 2023. Den slutgiltiga rapportversionen färdigställdes den 19 september 2023. Analysen bygger i första hand på en genomgång av motsvarande initiativ i Sverige, Norge och Finland samt en analys av vilka delar av de olika förslagen som kan vara intressanta för Åland. Att undersöka möjligheter att använda befintlig infrastruktur på Åland har också varit en viktig del av utredningen.

Utredningens snäva tidsplan har medfört att det inte varit möjligt att ta fördjupade kontakter med potentiella utförarorganisationer inom områdena idrott, kultur och friluftsliv eller med de paraplyorganisationer som finns på Åland, t.ex. Ålands Idrott. Att göra detta i en eventuell nästa fas av projektet är angeläget för att

¹ Med utförarorganisationer menas i denna utredning bl.a. idrottsföreningar, organisationer som erbjuder kulturella aktiviteter och friluftsföreningar som uppfyller vissa krav (se avsnitt 2.5).

ännu bättre förstå vilka möjligheter och utmaningar som finns med olika upplägg. En viss generisk kunskap har dock kunnat hämtas från de rapporter som svenska myndigheter och intresseorganisationer tog fram våren 2023 och som bygger på gemensamma dialoger med svenska paraplyorganisationer inom området.

När det gäller potentiella leverantörer av den tekniska lösning som behöver finnas på plats innan ett system för fritidssedlar kan användas har en första kontakt tagits med Åland Post, som redan idag har en produkt som med relativt små justeringar skulle kunna göras om till en fullt fungerande lösning. Åland Post har ställt sig positiv till en fortsatt dialog. Fördjupande kontakter med företaget och eventuella andra potentiella leverantörer kommer att behöva tas framöver om projektet ska förverkligas.

1.4. Pågående initiativ på Åland med särskilt fokus på barn och ungas fritidsaktiviteter

Det finns en lång rad aktörer på Åland som på något sätt är engagerade i att erbjuda motion eller andra fritidsaktiviteter för barn och unga. Tre pågående initiativ av mer övergripande karaktär listas nedan:

1. budgetmedel för kommuner gällande organisation av fritidsaktiviteter och motion, 2. programmet Skolan i rörelse och 3. projektet Starka barn. Förslaget om att etablera ett system för fritidssedlar har en delvis annan inriktning, men det är viktigt att initiera en dialog med de aktörer som äger ovan nämnda projekt eller som deltar i dem för att tydliggöra hur dessa initiativ hänger ihop.

- **Budgetmedel för kommunerna gällande organisation av motion och andra fritidsaktiviteter**

Landskapsregeringen har för år 2023 avsatt 40 000 euro av Penningautomatmedel (PAF medel) för att inspirera barn och unga till idrott och kultur efter covid-19 pandemin. Ålands idrott är ansvariga för genomförandet och planering har inletts för att möjliggöra för barn och unga att prova på olika fritidsaktiviteter. Kommunerna kan söka ytterligare 100 000 euro i syfte att öka barn och ungas fysiska aktivitet i samband med skoldagen genom att ansöka om stödet för förskola och grundskola. Stödet beviljas av landskapsregeringen efter ett utlåtande från Ålands idrott.

Projektet har vissa likheter med den s.k. Finlandsmodellen för hobbyverksamhet, som är ett projekt från Utbildnings- och kulturministeriet i Helsingfors. Modellens huvudsakliga mål är att öka barn och ungas välbefinnande genom att göra det möjligt för dem att ha en trevlig och gratis hobby under skoldagen. Målgruppen är elever i grundundervisningens årskurser 1–9 samt i tilläggsundervisningen. Kommuner på fastlandet kan ansöka om specialunderstöd hos något av regionförvaltningsverken. Finlandsmodellen kan inte användas på Åland.

- **Programmet Skolan i rörelse**

Skolan i rörelse är ett riksomfattande program med frivilligt deltagande. Skolan i rörelse ingår i "Helheten i rörelse" i riket. Totalt är 92 procent av de finländska skolorna registrerade. Varje skola beslutar själv hur den fysiska aktiviteten ökas i respektive skola. Fem åländska skolor är registrerade i programmet. Erfarenheterna från tre av de deltagande åländska skolorna är att en av dem har utvecklat en tydlig struktur och planering enligt programmet och att de två andra har vissa aktiviteter som motsvarar programmets intentioner men utan tydlig koppling till just detta program.

- **Projektet Starka barn**

Ålands idrott är en paraplyorganisation med ett stort antal föreningar under sig. Ålands idrott har via förordning ålagts att fördela finansiering för idrotten via landskapsunderstöd till de olika medlemsföreningarna.² För Ålands idrott är barn- och i synnerhet ungdomsidrott prioriterade delar i verksamheten då bortfallet av aktiva idrottare enligt organisationen framför allt sker under ungdomsåren.³ Ålands idrott har initierat projektet "Starka barn" som syftar till att öka fysisk aktivitet/idrott hos barn i årskurs 1–4. För årskurs 1–2 erbjuds det som kallas för steg 1 och för årskurs 3–4 erbjuds steg 2 (Idrottsskola). Starka barn är en timmes ledarledd idrottsaktivitet i anslutning till skoldagen, ledd av annan personal än skolans lärare. Deltagandet är frivilligt.

1.5. Internationella initiativ med särskilt fokus på barn och ungas fritid

Sverige

I Sverige avser regeringen att införa ett statligt fritidskort som ska ge barn och unga i åldrarna 8–16 år ökad tillgång till idrott, kultur, friluftsliv och annat föreningsliv. Den 5 april 2023 gav den svenska regeringen E-hälsomyndigheten, Folkhälsomyndigheten, Försäkringskassan, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) samt Statens kulturråd i uppdrag att förbereda och ta fram ett förslag för en digital tjänst och för införandet av ett statligt fritidskort för barn och unga.⁴

Satsningen är tänkt att ge fler barn och unga en meningsfull fritid i gemenskap med andra. Syftet är att motverka fysisk och psykisk ohälsa och lägga grunden för en mer jämlik hälsa i samhället. Fritidskortet ska innehålla ett värde som kan användas som betalning för en rad olika fritidsaktiviteter som möter vissa kriterier. Ambitionen är att tjänsten ska kunna införas under 2024.

Det som utmärker det svenska regeringsuppdraget är att beloppets storlek är tänkt att få en differentierad utformning för att särskilt underlätta för barn och unga i socioekonomiskt utsatta hushåll att ta del av fritidsaktiviteter. Barn och unga med funktionsnedsättning eller andra behov av särskilt stöd ska uppmärksammas extra så att fritidskortet kommer dem till godo i lika stor utsträckning. Lämpliga fritidsaktiviteter kan vara sådana som erbjuds av idrottsrörelsen, friluftorganisationer och andra organisationer inom civilsamhället och kulturområdet.

Norge

I Norge har man kommit längre än Sverige och ett förslag på fritidskort har redan testats under ett antal år, dock med blandat resultat. Den myndighet som ansvarade för utveckling, implementering och uppföljning av fritidskortet i Norge var Barne-, ungdoms- och familiedirektoratet (Bufdir). Det norska initiativet påminde om det svenska när det gäller ambitionen att aktivera barn som inte eller endast i liten utsträckning hade deltagit i fritidsaktiviteter förut. Åldersspannet var ännu bredare än i Sverige, nämligen 6–18 år. En skillnad var att det från början fanns ett större fokus på kommuner som var centrala aktörer i genomförandet av projektet. Via

² Landskapsförordning (1999:3) om överföring av vissa förvaltningsuppgifter på Ålands idrottsförbund
<https://www.regeringen.ax/alandsk-lagstiftning/alex/19993>

³ Ålands Idrott. Verksamhetsplan 2022. Hämtad: 09.10.2022.

https://www.alandsidrott.ax/sites/default/files/media/document/Bilaga%2016%20Verksamhetsplan%202022_0.pdf

⁴ <https://www.regeringen.se/regeringsuppdrag/2023/04/uppdrag-att-forbereda-och-infora-ett-fritidskort-for-barn-och-unga/>

kommunerna tillgängliggjorde den norska staten 800–1000 norska kronor per termin till barn och unga i de nämnda åldersspannet.

Enligt en utvärdering av det norska Institutt for samfunnsforskning har det varit utmanande att nå målet att aktivera barn som tidigare inte eller endast i liten utsträckning hade deltagit i fritidsaktiviteter.⁵ De norska erfarenheterna visar bl.a. att kriterierna borde ha utformats på ett sådant sätt att det tydligare hade sänkt tröskeln för att anmäla sig till aktivitet. I rapporten påpekas också att det är viktigt att först kunna prova och testa aktiviteter samt att erbjuda aktiviteter som barn och unga är intresserade av att delta i. Man noterade också att krav på föräldraengagemang hindrade barn från att delta i aktiviteter.

Det norska initiativet att testa ett fritidskort försvårades av att det sjösattes strax före pandemin (hösten 2019) och löpte fram till våren 2022, då pandemin fortfarande i stor utsträckning påverkade vardagslivet även för barn och unga. Testperioden har inte följts upp med permanent verksamhet i nationell regi, men fortlöper i vissa kommuner.

Finland

I Åbo stad har en motionsreform genomförts efter en undersökning om kostnader för olika typer av hobbyverksamhet och analyserat vilka hinder dessa kostnader kan utgöra. Baserat på dessa uppgifter har en modell tagits fram som går ut på att barn och unga i Åbo i åldern 7–19 år ska få ett s.k. hobbykort, oavsett familjens inkomst. Tanken är att Åbo stad årligen beviljar 7–11-åringar 200 euro och 12–19-åringar 300 euro för att använda till ledarledd verksamhet i Åbobaserade motions- och idrottsföreningar. Det är planerat att hobbykortet ska användas med en mobilapplikation.

Till skillnad från de norska och svenska satsningarna bygger modellen på att minska stadens stöd till föreningar och flyttar över dessa medel till att i stället stödja barn och unga som vill ägna sig åt en hobby. Driftbidraget till idrottsföreningar kommer således inte längre att betalas ut i framtiden men föreningarna får fortsatt hjälp att subventionera hyreskostnaderna. En annan skillnad i förhållande till Sverige och Norge är att satsningen namnet till trots har ett uttalat fokus på endast motionsaktiviteter.

I december 2022 ställde stadsfullmäktige i Åbo sig enhälligt bakom beslutet att gå vidare med förslaget. Farhågor som framförts av representanter från idrotts- och motionsföreningarna är att nedskärningarna i föreningarnas verksamhetsbidrag innebär att kostnaderna för hobbyverksamhet i föreningarna behöver höjas. Hobbykortet kan sedan kompensera för de höjda kostnaderna, men nettosänkningen av den finansiella tröskeln för att aktivera sig blir enligt representanterna inte så stor som man tidigare hoppats på.

Målet är att inleda användningen av hobbykortet och nedmonteringen av föreningarnas verksamhetsbidrag med en tvåårig övergångsperiod under åren 2025–2026. Under övergångsperioden är värdet på hobbykortet något mindre än vad den slutliga summan kommer att vara.

⁵ Arnesen, D; Bjørnarå, H.B.; Myksvoll, T.M., Følgeforskning og evaluering av forsøk med fritidskortordninger – Sluttrapport” (Rapport 2022:13), Institutt for samfunnsforskning

2. Frågor som behöver besvaras i utredningen

Innan beslut kan fattas om ett system för fritidssedlar ska införas på Åland och vilket upplägg som i så fall är mest ändamålsenligt och kostnadseffektivt behöver följande frågor besvaras.

1. Hur kan ett system för fritidssedlar utformas och vilka ställningstaganden behöver göras?
2. För vilka åldrar ska ett åländskt system för fritidssedlar gälla?
3. Vem ska få bestämma över användningen av fritidssedlar?
4. Vilka utförarorganisationer (t.ex. idrott, kultur och friluftsliv) ska få ingå i ett åländskt system för fritidssedlar?
5. Vilka kriterier ska vara uppfyllda för att en utförarorganisations verksamhet ska kunna ingå i systemet för fritidssedlar?
6. Vilka kontrollmekanismer behövs för att motverka risken för felaktiga utbetalningar och ekonomisk brottslighet?
7. Vilken typ av avgifter lämpar sig för betalning med fritidssedlar med hänsyn till organisationernas olika förutsättningar?
8. Hur ofta ska fritidssedlarna fyllas på?
9. Ska det finnas möjligheter för andra aktörer att addera belopp till fritidssedlarna?
10. Vilka möjligheter finns för att differentiera värdet av fritidssedlar utifrån socioekonomisk bakgrund om så önskas?
11. Vilka rättsliga förutsättningar behöver vara uppfyllda för att möjliggöra olika varianter av fritidssedlarna?
12. Vilka kostnader förväntas bli förknippade med fritidssedlar och hur ska finansieringen se ut?
13. Vad är en lämplig informations- och kommunikationsstrategi vid införande och fortsatt användning av fritidssedlar?
14. På vilket sätt bör systemet om fritidssedlar och dess effekter följas upp och utvärderas?
15. Hur kan fritidssedlarna distribueras om beslut om införande har fattats och ett system finns på plats?

2.1. Hur kan ett system för fritidssedlar utformas och vilka ställningstaganden behöver göras?

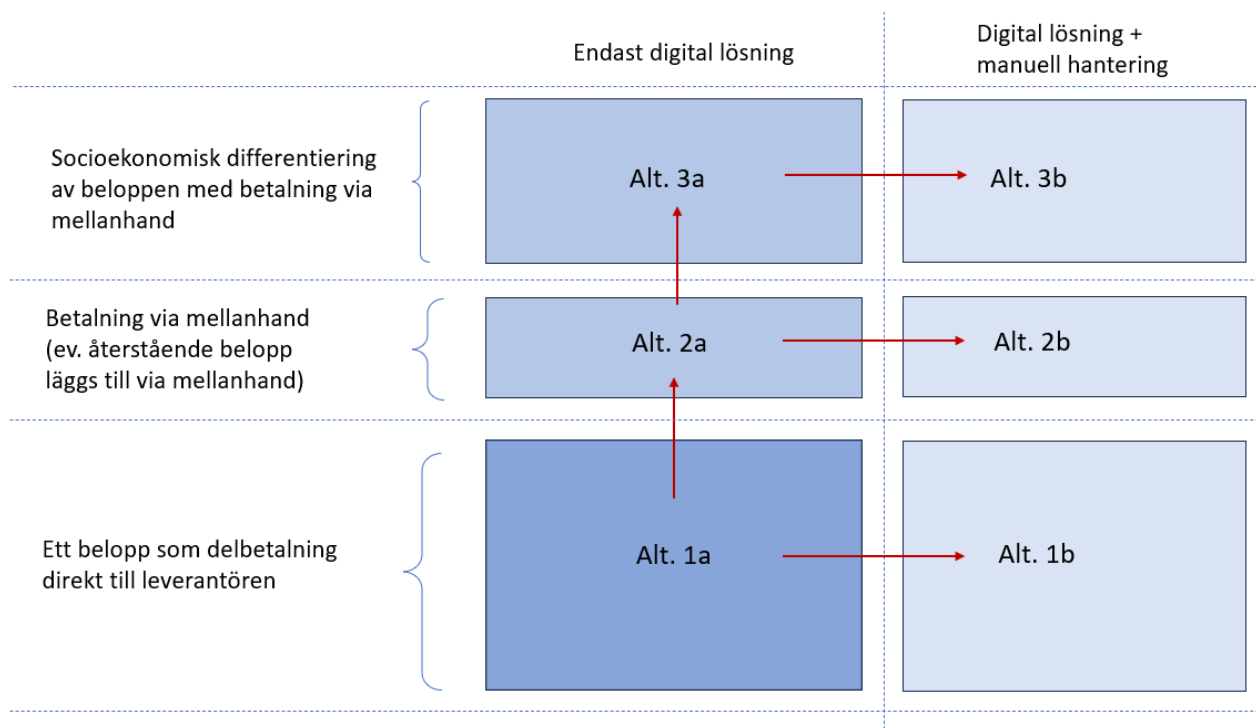
Utgående från den infrastruktur som redan är tillgänglig på Åland vore det mest kostnadseffektivt om en kommande digital tjänst för fritidssedlar kan bygga på samma principer och samma typ av teknisk lösning som den friskvårdstjänst som Åland Post tillhandahåller för åländska arbetsgivare, dvs. Friskvård.ax. Denna tjänst innehåller i allt väsentligt det som behövs för att – efter vissa mindre anpassningar – kunna omvandlas till en digital lösning för hantering av fritidssedlar. Systemet bygger på att användaren får en länk till ett personligt konto som kan nås via mobiltelefonen. Kontot gör det möjligt att helt eller delvis betala avgifter till en förening eller annan utförarorganisation som finns med i ett register med godkända aktörer. Om avgiften är högre än värdet på fritidssedlarna kan det vara aktuellt att vårdnadshavaren betalar ett kompletterande belopp till föreningen som i så fall behöver kunna kopplas ihop med betalningen genom fritidssedlarna.

Den digitala lösningen bör kompletteras med en pappersbaserad variant eftersom inte alla har möjlighet att använda digitala tjänster. Det enklaste sättet vore att tillhandahålla fritidssedlar i form av kuponger motsvarande de som redan ingår i Friskvård.ax.

En mer avancerad, men därmed också dyrare version av systemet skulle vara att betalningen av avgifter till föreningarna sker via en mellanhand som för över hela beloppet för en aktivitet till föreningarna, det vill säga både den del som finansieras genom fritidssedlar och även den kompletterande inbetalning som vårdnadsinnehavarna i vissa fall kan behöva göra om värdet av fritidskortet inte räcker till. En sådan funktionalitet underlättar för föreningarna och är samtidigt en förutsättning för att kunna differentiera värdet av fritidssedlar utifrån socioekonomisk bakgrund om så önskas.

Systemet ska kunna fungera så länge medel finns kvar på saldot för fritidssedlarna, dvs. (del)betalningar ska kunna göras fram till dess att saldot är slut. Om systemet fungerar enligt samma principer som Friskvård.ax kan det behövas en kontakt med utförarorganisationen innan betalningen görs.

Bilden nedan visar genom en enkel visualisering hur ett system för användning av fritidssedlar skulle kunna se ut i sin enklaste form och hur den kan skalas upp för att innehålla mer avancerad funktionalitet.

Följande basfunktioner behöver finnas med i en digital tjänst för fritidssedlar:

1. Att se en lista med godkända utförarorganisationer och kunna välja en av dem (t.ex. en idrottsförening) för att göra en (del)betalning.
2. Att se det aktuella saldot, dvs. hur mycket av fritidssedlarna som finns (kvar) innan man gör en betalning.
3. Att lägga upp och genomföra själva betalningen. Ett antal centrala uppgifter, bl.a. namnet på utförarorganisationen, beloppet, namnet på barnet m.m. behöver framgå.
4. En viss möjlighet till användarsupport, framför allt vid lansering av tjänsten.

Det vore önskvärt om systemet också möjliggör att statistik om användningen av fritidssedlarna kan tillgängliggöras för uppföljning.

Oavsett hur ett system för fördelning av fritidssedlar utformas i detalj är det viktigt att komma ihåg att varje familj har unika förutsättningar som kan påverka om och hur det tilltänkta systemet kommer att användas. Många barn växer upp i familjer med två föräldrar som talar svenska och som är vana vid att använda digitala tjänster, men det finns också familjer där situationen är en annan. Detta innebär att fritidssedlarna även behöver finnas i pappersformat för att nå ut till familjer som inte är vana vid digitala tjänster och det är också av stor vikt att informationen om hur man använder fritidssedlarna översätts till flera andra språk samt att kommunikationen anpassas utifrån målgrupp (se även avsnitt 2.13).

I familjer med bara en förälder eller familjer med ostabila förhållanden kan det finnas andra utmaningar som gör att utnyttjande av fritidssedlar inte är givet, t.ex. för att det inte finns möjlighet att skjutsa barn till fritidsaktiviteter eller för att det trots det tillskott som fritidssedlarna utgör inte finns ekonomiska resurser att betala hela avgiften för en viss aktivitet. Detta kan också gälla för barn och unga som har andra företrädare än sina vårdnadshavare eller som är placerade i familjehem. Det finns begränsningar i hur själva utformningen av systemet för fritidssedlar kan ta bort ovan nämnda hinder, men stödet kan förhoppningsvis vara en avgörande faktor för i alla fall en del av dessa familjer.

2.2. För vilka åldrar ska ett åländskt system för fritidssedlar gälla?

Valet av åldersspann för vilket en åländsk motsvarighet till fritidskort ska gälla behöver bygga på en avvägning mellan de positiva effekter som kan förväntas av att fler ungdomar i olika åldrar har ett mer aktivt fritidsliv och de medel som man är beredd att frigöra för satsningen.

De flesta barn börjar delta i organiserade fritidsaktiviteter i samband med att de börjar i grundskolan, även om det enligt den svenska myndigheten MUCF (Myndigheten för ungdoms och samhällsfrågor) blir vanligare att aktiviteter startar i lägre åldrar.⁶ I tonåren händer det motsatta på så sätt att barn och unga som varit aktiva i föreningar eller kulturella sammanhang m.m. i stor utsträckning lämnar sina fritidsaktiviteter.

I Norge och Sverige har uppdragen om fritidskort haft som utgångspunkt att välja ett brett åldersspann (6–18 år respektive 8–16 år), vilket gör att det går att kombinera två målsättningar: 1. att aktivera yngre barn som annars inte eller i endast liten utsträckning skulle ha ägnat sig åt fritidsaktiviteter och 2. att minska antalet avhopp (eller drop out) som är vanligt bland äldre barn, framför allt i tonåren.

För Ålands del finns det fyra tänkbara modeller när det gäller val av åldersspann som kan uppnå olika syften:

1. Fokus på att få med så många barn som möjligt att börja med fritidsaktiviteter i yngre år, t.ex. 7–9 år. Kostnaderna för systemet blir lägre med en sådant snävt intervall än med ett brett intervall som i Norge och Sverige.

⁶ MUCF, Myndigheten för ungdoms och civilsamhällesfrågor: Delrapport – Uppdrag att förbereda och införa ett fritidskort för barn och unga, 31.05.23, Växjö, s. 36

2. Fokus på att minska avhopp från fritidsaktiviteter i tonåren och om möjligt få barn och unga som inte varit aktiva att börja (t.ex. 13–16 år). Även här blir intervallet snävt och totalkostnaden lägre än i Norge och Sverige.
3. Fokus på båda dessa målsättningar genom att låta åldersspannet omfatta i stort sett samtliga barn och unga som är i den ålder då fritidsaktiviteter kan vara aktuella (t.ex. 7–18 år). Det är det mest resurskrävande alternativet.
4. En fördjupad satsning som initialt begränsar sig till ett fåtal utvalda årskullar, t.ex. samtliga barn som fyller 7, 8 eller 9 år under första året då systemet är i drift och som går i årskurs 1–3. För vissa barn betyder det i praktiken att de är 6 år gamla när de blir berättigade till fritidssedlar. Efter det första året växer åldersspannet sedan underifrån med en ny årskull barn som fyller 7 någon gång under året. Barnen behåller sedan fritidssedlarna till en viss förutbestämd maxålder, t.ex. 15 år. Om detta alternativ väljs ligger fokus från början på att inkludera så många som möjligt i yngre ålder, men beroende på maxåldern för systemet kan det så småningom också finnas en effekt på minskade avhopp i tonåren.

Ett fördjupat resonemang om sambandet mellan bl.a. ålder, värdet på fritidssedlarna och kostnad finns i avsnitt 2.12.

2.3. Vem ska få använda fritidssedlarna?

Barn och unga har de senaste decennierna alltmer lärt sig att uppträda som självständiga ekonomiska aktörer och särskilt äldre barn och unga kan ha intresset, motivationen och förutsättningarna för att använda en digital tjänst för fritidssedlar. I teorin skulle systemet kunna utformas så att endast vårdnadshavaren eller både vårdnadshavaren och barnet har möjlighet att använda fritidssedlarna. I Sverige är huvudspåret att både barnet och vårdnadshavaren ska kunna betala fritidsaktiviteter och att det är familjesituationen som avgör. En lösning som skulle fungera för åländsk del – beroende på det valda åldersspannet – är att det är en vårdnadshavare som är den primära mottagaren för inloggningen till kontot för fritidssedlarna, men att den kan överlämnas när barnet fyller 15 år (den ålder då barn kan få ett eget konto i flera finska banker) samt om vårdnadshavaren anser att hen klarar av betalningen. Detta innebär att det kan bli aktuellt med en viss åldersdifferentiering gällande vem som får disponera över fritidssedlarna.

2.4. Vilka utförarorganisationer ska ingå i ett åländskt system för fritidssedlar?

Fritidssedlarna ska kunna användas som betalning för fritidsaktiviteter hos organisationer som uppfyller vissa kriterier. Som tidigare nämnts framgår av Artikel 31 Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) att konventionsstaterna ska främja barnets rätt att ha lika möjligheter att delta i kulturell och konstnärlig verksamhet samt rekreation och fritidsverksamhet. Det är därför önskvärt att åländska fritidssedlar inte endast omfattar motion som i Åbo utan även andra fritidsaktiviteter som kan betraktas som meningsfulla och utvecklande. Detta är i linje med det som i Ålands utvecklings- och hållbarhetsagenda kallas för tillgång till meningsfulla och utvecklande fritidsaktiviteter. Andra fritidsaktiviteter än motion och kultur kan vara t.ex. scoutverksamhet eller friluftaktiviteter med fokus på att vara ute i naturen.

Utgångspunkten för urvalet av föreningar i ett system för åländska fritidssedlar bör således vara att de aktiviteter som erbjuds ska innebära en aktiv och meningsfull fritid i gemenskap med andra utan att i detalj peka ut vilka aktiviteter det ska handla om. Det kan handla om ideella föreningar, kommunal verksamhet eller andra företagsformer. I och med att många föreningar är ideella och beroende av obetalda ledare, som kan vara föräldrar eller andra personer, behöver ett system för fritidssedel vara enkel. Det får inte medföra merarbete och inte heller öka administrationen i någon större utsträckning.

2.5. Vilka kriterier behöver utförarorganisationerna uppfylla?

För att göra den digitala tjänsten effektiv och förutsebar behöver utförarorganisationer godkännas i förväg och kunna väljas från en lista som syns i systemets gränssnitt eller – för de som använder kuponger – gå att hitta på en webbplats. Detta betyder att ett enkelt men tydligt regelverk måste finnas på plats över vilka krav som bör vara uppfyllda samt en utpekad organisation som gör bedömningen. Mot bakgrund av att fritidssedlarna syftar till att främja trygghet och gemenskap i vardagen föreslås följande tio kriterier gälla som säkerhet att så är fallet:

Organisationsrelaterade kriterier

1. Den erbjudna aktiviteten behöver gå ut på att 1. öka barn och ungas rörelse/stärka deras kondition *och/eller* 2. främja kreativt skapande *och/eller* 3. ha fokus på friluftaktiviteter,
2. Utförarorganisationen kan vara en ideell förening, ett företag eller tillhöra kommunal verksamhet,
3. Utförarorganisationen ska ha ett s.k. FO-nummer (Företags- och organisationsnummer),
4. Utförarorganisationen ska ha ett verifierat bankkonto för inbetalning av aktivitets- och/eller medlemsavgifter. Det ska finnas tydlig information om samtliga kostnader som är relaterade till aktiviteten.

Aktivitetsrelaterade kriterier

5. Utförarorganisationen behöver erbjuda en aktivitet som riktas till barn och unga i hela eller en del av det valda åldersspannet för systemet för fritidssedlar. Att äldre eller yngre deltagare deltar utgör däremot inte något hinder.
6. Utförarorganisationen behöver kunna intyga om att aktiviteten är ledarledd. Organisationen behöver kunna uppge namnet av minst en utsedd och identifierad ledare för varje aktivitet.
7. Utförarorganisationens aktiviteter behöver ha en återkommande karaktär och erbjudas minst tio gånger under minst fem veckor. Enstaka kvälls-, dags- eller helgaktiviteter bör inte omfattas,
8. Utförarorganisationen måste planera för att samma eller liknande aktivitet som barnet eller den unge deltar i erbjuds igen nästkommande termin,
9. Aktiviteten per tillfälle måste vara minst 45 minuter,
10. Utförarorganisationen behöver bedriva en långsiktig och seriös verksamhet. Det är önskvärt att verksamheten har pågått i åtminstone två år. Organisationer eller företag som varit aktiva kortare än så eller som är nystartade kan dock tas med efter särskild prövning av övriga kriterier samt med tätare uppföljning av hur fritidssedlarna används.

Det är en fördel om föreningar kan erbjuda kortare prova på aktiviteter där deltagandet är gratis för att kunna ta ställning till om aktiviteten passar barnet.

Utgångspunkten för utförarorganisationer att vara med i systemet för fritidssedlar är att aktiviteten erbjuds fysiskt i en lokal eller motsvarande där barnet kan träffa andra barn och vuxna. Eftersom förutsättningarna för åländska barn att ta sig till fritidsaktiviteter är så olika kan vissa aktiviteter i undantagsfall ordnas online eller ske i någon hybridform, t.ex. musiklektioner till barn som bor i skärgården. Att aktiviteten ska ske fysiskt har därför inte varit aktuellt som ett krav, men det är viktigt att följa upp att det inte sker en glidning i vilka aktiviteter som erbjuds online och till vilka barn. Att skapa så jämlika förutsättningar som möjligt för barn och unga på hela Åland bör ha hög prioritet.

En möjlighet är att den aktör som tar fram och förvaltar systemet för fritidssedlar också tar på sig att ansvara för bedömningen av vilka föreningar som uppfyller kraven för att kunna vara utförarorganisation. Detta skulle delvis kunna göras med stöd av eventuella övergripande intresseorganisationer, t.ex. Ålands Idrott. Ett alternativ är att det är landskapsregeringen eller en myndighet som är underställd landskapsregeringen som gör dessa bedömningar. I så fall bör det finnas kapacitet för att hantera eventuella överklaganden av myndighetsbeslut som det då handlar om (se även avsnitt 2.11).

2.6. Vilka kontrollmekanismer behövs för att motverka risken för felaktiga utbetalningar och ekonomisk brottslighet?

Statistik om användning av systemet för fritidssedlar ska kunna analyseras hos systemförvaltaren eller tillgängliggöras till landskapsregeringen för en bedömning av hur väl systemet fungerar samt om det finns mönster som kan tyda på missbruk eller andra typer av felaktigheter.

Tre risker har identifierats i framtagningen av denna rapport, men listan är förmodligen inte uttömmande:

- Utförarorganisationer erbjuder inte aktiviteten till det barn som betalningen av fritidssedlar avser utan förvandlar beloppet till pengar som kan delas med – eller helt skickas tillbaka – till vårdnadshavaren. Det som tidigare var örönmärkta medel för aktiviteter blir därmed medel som kan disponeras fritt för ett annat syfte genom en konstruktion som vårdnadshavaren och utförarorganisationen kommit överens om.
- Samma som ovan fast med personer i organisationen som mottagare i stället för vårdnadshavaren. Även här omvandlas fritidssedlarna till medel som betalas utan att det kommer verksamheten till gagn och utan att barnet går på en aktivitet.
- Oproportionella prisökningar hos utförarorganisationer som ser en möjlighet till detta på grund av ökad efterfråga.

Vid uppföljning och utvärdering av initiativet, t.ex. genom skolbaserade träffar med barn och unga eller enkäter till vårdnadshavare, behöver frågor ställas om genomförandet av aktiviteterna och om eventuella förändringar på avgifter, detta för att kunna hitta eventuella avvikelser. Att bygga in kontrollmekanismer från början genom tekniska lösningar är svårt, inte kostnadseffektivt och förmodligen ändå inte tillräckligt för att upptäcka alla oegentligheter.

2.7. Vilken typ av avgifter lämpar sig för betalning med fritidssedlar med hänsyn till organisationernas olika förutsättningar?

Då fritidssedlarna ska stimulera till aktivitet av något slag är det viktigt att den helt eller delvis används för att betala avgifter som rör själva deltagandet i aktiviteten. Fritidssedlar ska inte täcka sådana saker som exempelvis personlig utrustning eller liknande som kan komma att krävas för deltagande.

Avsikten med fritidssedlarna är att de används för att betala träningsavgifter, kursavgifter och terminsavgifter som direkt kan kopplas till deltagande. Om medlemsavgifter täcker in deltagande i aktiviteter kan även en sådan avgift räknas in, men inte en avgift som endast berättigar till medlemskap.

Följande avgifter bör förslagsvis vara godkända:

- Tränings- eller kursavgift – avgift som berättigar individ till deltagande i godkänd aktivitet.
- Terminsavgift – avgift som berättigar individ till deltagande under en termin i godkänd aktivitet.
- Vissa typer av medlemsavgift – avgift som berättigar till medlemskap i förening och deltagande i godkänd aktivitet

2.8. Hur ofta ska fritidssedlarna fyllas på med nya medel?

Påfyllning av sedlarna behöver ske med en frekvens som inte leder till en hög administrativ belastning samtidigt som den uppmuntrar till att barn kan delta i aktiviteter under hela året, inte endast en del av året. Detta innebär också ett jämnare flöde hos de utförarorganisationer där barnen kan ägna sig åt sådana fritidsaktiviteter. En påfyllning av saldot två gånger per år, t.ex. i början av varje termin, förefaller den optimala frekvensen ur båda dessa perspektiv. En möjlighet är att göra lösningen tillgänglig den 1 januari samma år som barnet fyller den lägsta åldern i det åldersspann som blir aktuellt för fritidssedlarna och påfyllningen sker sedan varje 1 augusti och 1 januari. Den sista påfyllningen sker den 1 augusti det år då barnet fyller den högsta åldern i åldersspannet.

2.9. Ska det finnas möjligheter för andra aktörer att addera belopp till fritidssedlarna?

Utvecklingen av ett system för fritidssedlar i regi av Ålands landskapsregering hindrar inte andra aktörer, t.ex. kommuner, att subventionera barn och ungas fritidsaktiviteter genom egna satsningar. Det finns däremot inget egenvärde i att skapa en övergripande teknisk lösning för dessa initiativ, eftersom systemet då riskerar att bli onödigt dyrt och komplicerat.

2.10. Vilka möjligheter finns för att differentiera värdet av fritidssedlarna utifrån socioekonomisk bakgrund om så önskas?

Av det uppdrag som den svenska regeringen har gett till myndigheter och frivilligorganisationer om att utreda möjligheterna att införa ett fritidskort framgår att värdet av ett sådant kort ska differentieras beloppsmässigt utifrån socioekonomisk utsatthet. Kriteriet för socioekonomisk utsatthet som anges i uppdraget är att ett barn har bott i ett hushåll som mottagit bostadsbidrag under föregående år. Beslutet om att använda

bostadsbidrag som grund för differentieringen bygger på konstaterandet att det inte finns en entydig definition av socioekonomisk utsatthet och att det är svårt att hitta andra mått som på ett mer exakt sätt definierar vilken grupp som det handlar om.

I Sverige är det Försäkringskassan som utreder möjligheterna att administrera en differentiering av fritidskortet. En risk som myndigheten lyfter fram är att det finns hushåll som lever i svåra socioekonomiska förhållanden, men som aktivt väljer att inte ansöka om bostadsbidrag utifrån rädslan att bli återbetalningskyldiga.⁷ Samtidigt ser Försäkringskassan historiskt att mer än tio procent av hushållen får betala tillbaka hela sitt preliminära bostadsbidrag när beslut om slutligt bostadsbidrag fattas. En tredje risk är att en konfliktsituation kan uppstå när föräldrar har separerat och barn ingår i flera hushåll.

Bortsett från ovan nämnda riskfaktorer, som kan göra det svårare att uppnå de mål som ställts med satsningen på fritidskort, påpekar Försäkringskassan också att det idag inte finns något lagrum som möjliggör för myndigheten att systematiskt utbyta personuppgiftsinformation med andra myndigheter på grund av att de personuppgifter som utbytet kommer innefatta är sekretessbelagda.

För åländskt vidkommande skulle flera eller samtliga dessa faktorer förmodligen också utgöra ett hinder för att etablera ett system för fritidssedlar som bygger på differentiering utifrån socioekonomisk bakgrund. En utmaning med ett differentierat system är dessutom att utformningen av en teknisk lösning kan bli avsevärt mer utmanande ur integritetssynpunkt. För att undvika det potentiellt stigmatiserande i att utförarorganisationer kan se vilka individer som har ett högre och vilka som har ett lägre belopp att använda på grund av socioekonomisk bakgrund, behöver lösningen gå ut på att en tredje part ombesörjer betalning av föreningsavgifter. Den betalningen kan helt bygga på det som finns på saldot för fritidssedlar, men kan även inkludera återstående belopp som vårdnadshavaren behöver skjuta till genom användning av vanliga betalningsalternativ. Att låta den här processen ske via en mellanhand är mycket utmanande.

Sammanfattningsvis finns stora juridiska och tekniska utmaningar med att etablera ett system som bygger på socioekonomisk differentiering samtidigt som gränsdragningen i vissa fall inte kommer att träffa rätt även om alla andra problem är lösta. Om så önskas kan en fördjupad analys göras om de exakta förutsättningarna på Åland, men inom ramen för denna utredning konstateras att ett system utan differentiering av värdet på fritidssedlarna är att föredra. Det som däremot bör övervägas är att differentiera informations- och kommunikationsinsatserna utifrån målgrupper, möjligtvis efter hörande med kommuner och skolorna. En mer utförlig beskrivning av denna möjlighet finns i avsnitt 2.13.

2.11. Vilka rättsliga förutsättningar behöver vara på plats?

Det behöver utredas vilka personuppgifter som systemförvaltaren eventuellt behöver behandla för att systemet för fritidssedlar ska kunna fungera och vilket lagstöd som krävs för att möjliggöra detta. För att få hela bilden behöver det klargöras hur identifikationen ska gå till av de vårdnadshavare som ska få inloggningsfunktionen på sina mobiltelefoner samt vilka personuppgifter som behövs. EU:s dataskydds-

⁷ Försäkringskassan, Rapport – Delredovisning av Försäkringskassans del i uppdraget att förbereda och införa ett fritidskort för barn och unga, Stockholm, 31.05.23

förordning utgår från att varje behandling av personuppgifter ska vila på en rättslig grund, t.ex. rättslig förpliktelse eller en uppgift av allmänt intresse.⁸

Om systemet för fritidssedlar får den enklast möjliga utformningen (se avsnitt 2.1) och systemförvaltaren är ett privat företag kan det i allt väsentligt handla om samma typ av uppgifter och samma typ av personuppgiftsbehandling som redan idag sker vid tillhandahållandet av det friskvårdskort som många använder sig av idag. Enligt EU:s dataskyddsförordning är barns personuppgifter dock särskilt skyddsvärda, eftersom barn kan vara mindre medvetna om berörda risker, följder och skyddsåtgärder samt om sina rättigheter när det gäller behandling av personuppgifter.⁹ En närmare analys behövs för att säkerställa att personuppgiftsbehandlingen i alla detaljer sker enligt gällande rätt.

En mer komplex utformning av systemet, till exempel om man väljer en differentiering av fritidssedlarnas storlek baserat på om ett hushåll har tagit emot bostadsbidrag, medför som nämnts i föregående avsnitt krav på mer omfattande skyddsåtgärder för att säkerställa att den registrerades grundläggande rättigheter och intressen beaktas. Vidare innebär en sådan differentiering att sekretessbelagda uppgifter om att någon fått bostadsbidrag behöver delas. Om systemet skulle förvaltas av en offentlig aktör som t.ex. en myndighet kan det innebära ytterligare krav.

En rättslig fråga som kan behöva utredas är hur eventuella överklaganden behöver hanteras beroende på om det är en myndighet eller en annan aktör som ska bedöma om utförarorganisationer uppnår de ställda kriterierna för att kunna delta i systemet för fritidssedlar.

2.12. Vad kostar olika varianter av fritidssedlar och vad är en lämplig finansieringsform?

Totalkostnaden för ett åländskt system för fritidssedlar beror på en rad olika faktorer, där vissa är engångskostnader (t.ex. framtagning av ett system) och vissa permanenta (t.ex. systemförvaltning och storleken på fritidssedlarna). Kostnader för själva utredningen av fritidssedlarna ingår inte i denna uppräknings i och med att dessa tas från projektet Barn och ungas hälsa och välmående och inte påverkar någon annan budget.

Faktorer som påverkar kostnadsbilden

A. Utveckling och framtagning av systemet

1. Utbudet av leverantörer som kan ta fram det valda systemet och deras prisnivåer
2. Komplexiteten av den valda utformningen av systemet

B. Projektkostnader, årliga administrativa kostnader och systemförvaltning

3. Införandeprojekt och årligt återkommande administrativa kostnader
4. Årliga förvaltningskostnader

⁸ Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2016/679 av den 27 april 2016 om skydd för fysiska personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter och om upphävande av direktiv 95/46/EG (allmän dataskyddsförordning)

⁹ Skäl 38 Dataskyddsförordningen

C. Systemets omfattning

5. Det valda åldersspannet som berättigar till fritidssedlarna
6. Det valda värdet på fritidssedlarna
7. Tillvägagångssättet för införande av fritidssedlarna

D. Kommunikation samt uppföljning och utvärdering

8. Ambitionsnivån gällande information och kommunikation
9. Ambitionsnivån gällande uppföljning och utvärdering

Utveckling och framtagning av systemet

Huvudspåret i denna utredning är att befintlig infrastruktur hos en kommersiell aktör (Åland Post) används för att ta fram ett system för fritidssedlar. Detta förutsätter ett politiskt förankrat beslut om att ambitionsnivån med det åländska systemet begränsas till alternativ 1a. eller 1 b. i avsnitt 2.1, dvs. att samma belopp gäller för samtliga barn och unga i det valda åldersspannet samt att betalningen sker direkt till utförarorganisationen utan inblandning av en mellanhand. En första kontakt med Åland Post har tagits, men det har inom ramen för denna utredning inte varit möjligt att få in uppgifter om vad en användning av den digitala och pappersbaserade lösningen för Friskvård.ax skulle kosta. Behovet av justeringar bedöms preliminärt vara litet och det mesta tyder på att denna lösning skulle bli den mest kostnadseffektiva.

Införandeprojekt samt årliga administrations- och förvaltningskostnader

På samma sätt som utvecklingen av systemet förväntas vara kostnadseffektivt vid möjlighet till användning av ett befintligt system som används för ett liknande syfte gäller detta också för de tekniska förvaltningskostnader som är förknippade med en sådan lösning. Vissa administrativa kostnader som tillkommer varje år avser exempelvis att hålla listan med utförarorganisationer aktuell och kontrollera att organisationerna fortsatt uppfyller kriterierna.

För att systemet för fritidssedlar ska kunna lanseras på bästa möjliga sätt rekommenderas en tillfällig projektorganisation med en projektledare som är placerad på Ålands landskapsregering. Projekttiden föreslås vara två år (60 000 euro/år, dvs. 120 000 euro totalt), varefter administration kan ingå i ordinarie verksamhet på Ålands landskapsregering eller hos en annan lämplig aktör. Det är en fördel om projektledaren tillhör Utbildnings- och kulturavdelningen, då utförarorganisationerna i allt väsentligt sorterar under avdelningens olika byråer. Ett annat skäl är att skolorna eventuellt är en nyckelaktör vid införandet samt för att sprida information till barnen och deras vårdnadshavare. Införandeprojektet kan stödjas av projektet Barn och ungas hälsa och välmående inom befintliga budgetramar.

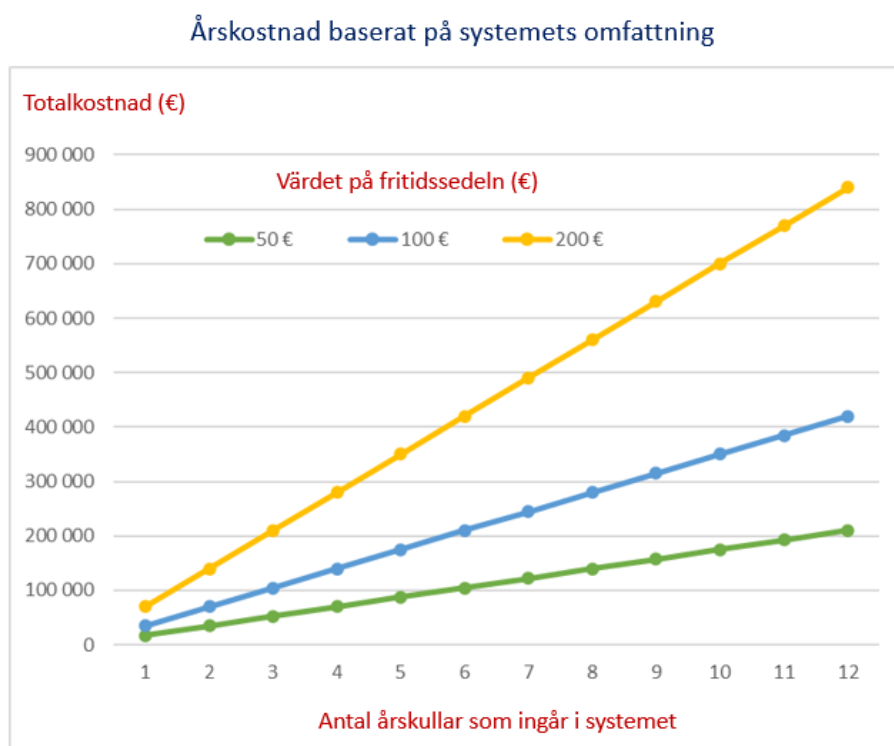
Systemets omfattning

Den största kostnadsposten vid etablering av ett system för fritidssedlar är den som är relaterad till systemets omfattning, dvs. hur många årskullar som ska ingå, storleken på det belopp som utgör fritidssedlarna och – under de första åren – huruvida systemet införs för hela åldersspannet på en gång eller endast för den årskull som fyller den lägsta åldern i åldersspannet.

Om åldersspannet skulle blir så stort som tolv årskullar och beloppet på fritidssedlarna dessutom skulle vara 200 euro för varje barn innebär det en ungefärlig årskostnad för Ålands landskapsregering på 840 000 euro, förutsatt att samtliga barn och deras vårdnadshavare använder systemet. Om systemet under det första året

skulle begränsas till de tre årskullar som går i lågstadiet (dvs. de barn som då fyller 7, 8 eller 9 år) samt med ett lägre belopp på 100 euro blir årskostnaden avsevärt lägre: 105 000 euro. Som nämnts i avsnitt 2.2 finns en möjlighet att sedan låta åldersspannet växa och fortsätta till en viss maxålder. Det finns många olika möjliga kombinationer mellan antal årskullar i systemet och värdet av själva fritidssedlarna som påverkar den slutliga kostnadsbilden.

Diagrammet nedan visar detta samband och vad de olika alternativen innebär för den beräknade totalkostnaden för fritidssedlarna. Beloppets storlek kan justeras om så önskas till andra belopp än 50, 100 eller 200 euro. Beräkningen utgår ifrån medelstorlek för de tolv årskullar barn och unga som idag är födda mellan 2005 och 2016. Enligt ÅSUB:s uppgifter om befolkning efter kön och ålder i ettårsgrupper är medelstorlek för årskullar ca. 350 (min. 326 och max. 362) för barn och unga som är födda mellan 2005 och 2017.¹⁰

En möjlighet som kan underlätta för införandet och som innebär att kostnaderna ökar stegvis över flera år är att införa systemet för fritidssedlar för en årskull första året (t.ex. samtliga barn som fyller 7 år), lägga till nästa årskull som fyller 7 året därpå och fortsätta fram till dess att hela det valda åldersspannet (t.ex. 7–10 år) finns med i systemet. Kostnaden för det första året skulle då vara ungefär 35 000 euro om fritidssedeln blir 100 euro och 70 000 euro om beloppet blir 200 euro.

Information och kommunikation samt uppföljning och utvärdering

En mindre kostnadspost som behöver beaktas är hur information om systemet ska utformas och på vilket sätt kommunikationen ska läggas upp (se även avsnitt 2.13). Eftersom det finns tankar om att lansera en informationskampanj om hälsosamma matvanor och fysisk aktivitet på Åland som ett led i det fortsatta arbetet med folkhälsostrategins åtgärdspaket borde synergieffekter vara möjliga. När det gäller uppföljning

¹⁰ <https://www.asub.ax/sv/befolkning-befolkningens-storlek-och-struktur-tabeller>

och utvärdering (avsnitt 2.14) kan det handla om ett uppdrag till ÅSUB, som har kompetensen och vanan att ta sig an en sådan uppgift. Kostnaden för ett sådant uppdrag beror dock på hur det formuleras, vilket i sin tur beror på systemets slutgiltiga utformning samt hur och när det lanseras.

Kostnader i Sverige som referens

I Sverige, där avsikten är att ett kommande fritidskort får ett värde som varierar beroende på socio-ekonomiska förutsättningar, beräknar regeringen att man behöver avsätta cirka 800 miljoner kronor per år för systemet under förutsättning att riksdagen anvisar medel för anslaget. Än så länge behöver mycket arbete utföras för att komma i gång med systemet. För 2023 har den svenska regeringen frigjort 35 miljoner kronor i syfte att utreda hur ett digitalt system för fritidskort kan tas fram samt i möjligaste mån förbereda ett kommande införande. Dessa medel kan rekvireras av fem myndigheter och två intresseorganisationer. Av en delredovisning från en av myndigheterna, E-hälsomyndigheten, framgår att kostnaden för utveckling och införande av en första version av systemet bedöms uppgå till 55–65 miljoner kronor. Kostnader för eventuell vidareutveckling och förvaltning finns inte med i det beloppet. Folkhälsomyndigheten bedömer att arbetet under 2024 kopplat till uppföljning och utvärdering motsvarar 7–8 miljoner kronor samt ytterligare 16 miljoner kronor för arbetet med information och kommunikation, primärt för produktion av material, mediaköp för breda informationsinsatser samt insatser specifikt riktade mot grupper med behov av särskilt stöd.

Finansiering

Möjliga finansieringskällor för initiativet med fritidssedlar på Åland är antingen en särskild finansiering med PAF-medel eller genom att medel öronmärks direkt av Ålands landskapsregering eller genom en kombination med olika finansieringskällor för de olika komponenterna.

2.13. Vad är en lämplig informations- och kommunikationsstrategi vid införande och fortsatt användning av fritidssedlar?

Möjligheten att använda fritidssedlar behöver kommuniceras till både barn och unga, vårdnadshavare och de organisationer som kommer att omfattas – både inför lanseringen av fritidssedlarna och därefter löpande varje år – för att öka sannolikheten att så många barn som möjligt uppmuntras att gå på fritidsaktiviteter. Den information som kommuniceras behöver därför dels ha en bred och allmän ansats, dels vara anpassad efter olika målgruppers behov. Särskilda insatser kan bli aktuella för barn och deras vårdnadshavare i socio-ekonomiskt utsatta hushåll, barn med funktionsnedsättning och deras vårdnadshavare samt andra grupper som kan antas ha svårare att nyttja fritidssedeln. En annan form av anpassning som kan behöva göras i kommunikationen är att ordna specifika insatser i landsbygden och i skärgården. Många fritidsaktiviteter är av naturliga skäl koncentrerade till Mariehamn eller andra förhållandevis centralt belägna orter, vilket gör att tröskeln att engagera sig i organiserade fritidsaktiviteter ofta blir högre ju längre ut som man kommer från centralorterna. Detta är också en anledning till att den redan tidigare påbörjade satsningen på kommunernas utbud av fritidsaktiviteter (se avsnitt 1.4) bör fortsätta.

Kommunikationsinsatsen behöver också nå ut till utförarorganisationer. En tidig dialog med föreningar och andra utförarorganisationer är dessutom en nödvändighet för att detaljerna i systemet ska kunna anpassas till lokala förhållanden och fungera för de som ska kunna ta emot fritidssedlar som (del)betalning. Sådana

kontakter kan tas inom ramen för fortsatt utredning av fritidssedlar när det finns mer tydlighet om riktningen av det fortsatta arbetet samt om det finns en politisk vilja att driva processen vidare.

Möjliga målsättningar i kommunikationsarbetet är att uppnå 1. kunskapsmål (att veta vad förslaget på fritidssedlar går ut på), 2. attitydmål (att få målgruppen att vilja använda fritidssedlarna) och 3. beteendemål (att målgruppen faktiskt använder fritidssedlarna). Möjliga kanaler för att nå ut budskapet är en eventuell gemensam webbplats i likhet med Friskvård.ax, vidareförmedling genom övergripande intresseorganisationer, sociala medier, traditionella medier och på landskapsregeringens webbplats.

2.14. På vilket sätt bör systemet om fritidssedlar följas upp och utvärderas?

Systemet för fritidssedlar behöver följas upp och utvärderas för att bedöma om utformningen av systemet kan förbättras samt få en bild av den grad i vilken fritidssedlarna når alla de barn och unga som projektet riktar sig till. Förutom att tillsammans med systemförvaltaren fastställa antalet barn som nyttjat kortet är det särskilt viktigt att få klarhet i om det finns en eller flera subgrupper (t.ex. barn som lever med endast en vårdnadshavare, barn som lever i socioekonomiskt utsatta familjer eller barn som lever i familjehem) som inte använder systemet i lika hög utsträckning som andra grupper. Erfarenheterna från införandet av fritidskortet i Norge visar just detta, nämligen att gruppen barn och unga i socioekonomisk utsatthet inte använde fritidskortet i den norska utformningen lika ofta som andra barn och unga.¹¹ Ett sätt att öka förståelsen för hur systemet för fritidssedlar når ut till olika målgrupper är enkätundersökningar som tas fram med det syftet och som företrädesvis skickas ut både innan och efter införandet.

Utvärderingen borde också ge svar på frågan om de kriterier som utförarorganisationer bör uppfylla för att kunna vara med i systemet uppnår sitt syfte eller om det kan finnas anledning att justera dem. Ytterligare ett syfte med en utvärdering är att fastställa om systemet för fritidssedlar har oväntade eller oönskade effekter samt hur kopplingen är till det åländska folkhälsoarbetet ser ut i bredare bemärkelse. Uppdraget att följa upp och utvärdera åtgärden ges förslagsvis till ÅSUB, som har bäst utredningskompetens inom området.

När det gäller frågan om fritidssedlarna kommer att göra avtryck på folkhälsan genom ett bättre mående eller på andra mätbara sätt besvaras dessa frågor bäst genom planerade uppföljningsinsatser med koppling till Folkhälsostrategin, i första hand genom monitorering av befintliga indikatorer. Redan två eller tre år efter att systemet tagits i bruk kan till exempel enkätundersökningen Hälsa i skolan ge en fingervisning i vilken utsträckning åländska barn som går i årskurs 4 och 5 rör sig mer eller är mer aktiva på fritiden än tidigare årskullar som svarat på de frågor som ställs i årskurs 4 och 5.

Att ta fram en mycket tydlig och detaljerad utvärderingsplan behöver vara en prioriterad aktivitet så fort som ett eventuellt beslut om införande av ett system för fritidssedlar har fattats.

¹¹ MUCF, Myndigheten för ungdoms och civilsamhällesfrågor: Delrapport – Uppdrag att förbereda och införa ett fritidskort för barn och unga, 31.05.23, Växjö, s. 11

2.15. Hur kan fritidssedlarna distribueras när ett system finns på plats?

Förslagsvis skickas ett brev under årets första vecka till samtliga hushåll där det finns barn som är födda ett visst år och som under det nya året uppnår en ålder som berättigar till användning av fritidssedlar. Brevet kan vara utformat på så sätt att det finns en länk till ett webbformulär där ett antal uppgifter ska fyllas i som systemförvaltaren behöver. Ett alternativ är att involvera skolorna och be dem att förmedla denna information elektroniskt eller på papper till berörda vårdnadshavare. Föräldrarna behöver sedan fylla i webbformuläret och bl.a. fylla i barnets namn, bekräfta födelseåret och uppge ett mobilnummer dit systemförvaltaren kan skicka ett SMS med en länk. Att gå via skolorna underlättar möjligheter till riktad kommunikation, om möjligt även till barn och unga som undervisas hemma samt deras vårdnadshavare.

3. Rekommenderat upplägg för införande av ett åländskt system för fritidssedlar

Baserat på de uppgifter som samlats in och analyserats inom ramen för denna utredning lämnar projektet Barn och ungas hälsa och välmående följande rekommendationer för ett eventuellt införande av ett system för fritidssedlar:

1. Ett åländskt system för fritidssedlar bör helst ha en enkel ansats när det gäller utformning och funktioner. Att differentiera beloppen för fritidssedlar utifrån en familjs socioekonomiska utgångsläge skulle visserligen ytterligare kunna öka deltagandet i fritidsaktiviteter av barn och unga i socioekonomiskt utsatta familjer, men de tekniska och juridiska utmaningarna är oproportionellt stora samtidigt som det är svårt att undvika en gränsdragningsproblematik mellan grupper som får olika belopp. Däremot vore det bra att komplettera den digitala lösningen med en pappersbaserad variant i form av kuponger eller liknande för att underlätta för de som inte har möjlighet att använda digitala lösningar.

Rekommendation: Framtagning av variant 1b (se avsnitt 2.1) och i möjligaste mån på användning av befintlig infrastruktur.

2. Det snabbaste sättet att verkställa ett eventuellt beslut om införande är genom att starta ett tvåårigt projekt på Ålands landskapsregering med en projektledare som är placerad på Utbildnings- och kulturavdelningen. Valet av placering bygger främst på att de flesta utförarorganisationer är aktiva inom områdena idrott och kultur. Mycket tyder dessutom på att skolorna kan få en viktig roll i att kanalisera information till barnen och deras vårdnadshavare. Projektet Barn och ungas hälsa och välmående kan under införandeperioden ge visst stöd till projektledaren. Administrativa uppgifter som behöver hanteras efter införandet av systemet för fritidssedlar bör bli en del av ordinarie verksamhet på Ålands landskapsregering eller hos en annan lämplig aktör.

Rekommendation: Att starta rekryteringen av en projektledare för ett införandeprojekt så fort som ett beslut om genomförande av förslaget om fritidssedlar har fattats.

3. Uppföljning och utvärdering av systemet för fritidssedlar är av stor betydelse för att eventuellt kunna justera dess utformning samt förstå dess effekter på folkhälsan. Särskilt framtagna enkäter samt externa enkätundersökningar som Hälsa i skolan förväntas bli viktiga redskap för att göra detta.

Rekommendation: Att ta fram en mycket tydlig och detaljerad utvärderingsplan behöver vara en prioriterad aktivitet så fort som ett eventuellt beslut om införande av ett system för fritidssedlar har fattats.

Projektet lämnar ingen rekommendation om huruvida ett system för fritidssedlar bör införas vid ett och samma tillfälle till en större åldersspann (t.ex. 7–18 år) eller om det är bättre med att börja med ett snävare åldersspann och stegvis lägga till fler årskullar.

Fördelen med ett brett införande är att alla barn och unga som kan ha nytta av fritidssedlar får använda dem från början. Detta innebär bland annat att barns deltagande i fritidsaktiviteter kan stimuleras i låg ålder samtidigt som sannolikheten för avhopp från fritidsaktiviteter (s.k. drop-out) i tonåren minskar. En annan fördel med ett brett införande är att det inte uppstår diskussioner om varför vissa barn eller unga får tillgång till fritidssedlar och inte andra, t.ex. mellan syskon och mellan kompisar.

En risk med ett brett införande, framför allt om förberedelsetiden är kort, är att fritidssedlarna mest används av ekonomiskt välmående familjer där barn och unga ofta redan deltar i fritidsaktiviteter. I Norge infördes ett system för fritidskort för alla barn och unga mellan 6 och 18 år och när systemet utvärderades 2022 konstaterades att man endast i begränsad utsträckning hade lyckats aktivera barn som inte var vana att delta i fritidsaktiviteter.¹² Förutom socioekonomiskt utsatta familjer kan det handla om familjekonstellationer där det inte finns möjlighet att skjutsa barn till fritidsaktiviteter (t.ex. för att det endast finns en vårdnadshavare), svårigheter att ta till sig information på grund av språket eller andra orsaker.

Ett alternativ till att införa ett system för fritidssedlar i ett brett åldersspann är att välja ett upplägg där man börjar med färre årskullar, t.ex. barn som går på lågstadiet. Ett sådant upplägg gör det enklare att utvärdera utformningen av systemet och göra eventuella justeringar samtidigt som det finns utrymme att göra ett mer aktivt, fokuserat och om möjligt målgruppsanpassat informations- och kommunikationsarbete som riktar sig till både barn och föräldrar. Åldersspannet kan sedan växa år för år fram till dess att de äldsta barnen har nått en viss ålder och inte längre är berättigade att använda fritidssedeln.

Oavsett det valda tillvägagångssättet behöver den information som kommuniceras både ha en bred och allmän ansats men också vara anpassad efter olika målgruppers behov.

¹² Arnesen, D; Bjørnarå, H.B.; Myksvoll, T.M., Følgforskning og evaluering av forsøk med fritidskortordninger – Sluttrapport” (Rapport 2022:13), Institutt for samfunnsforskning

4. Preliminär konsekvensanalys

En preliminär och ännu inte heltäckande konsekvensanalys har gjorts. Då antalet okända variabler är stort så länge det inte finns ett beslut om vilken inriktning som det åländska arbetet ska ha framöver är det svårt att lämna en detaljerad beskrivning av samtliga tänkbara konsekvenser. Konsekvensanalysen kan kompletteras så fort som det finns ökad tydlighet om följande steg i processen.

Föreningar

- En effekt som kan förväntas för i alla fall en del av utförarorganisationerna är att systemet för fritidssedlar kan leda till en ökning av antalet barn och unga som deltar i de aktiviteter som erbjuds. Det är oklart om denna ökning kommer att vara jämnt fördelad eller om den riktas mot vissa aktiviteter. Det behöver utvärderas om kapacitetsproblem kan uppstå eller förvärras (om det redan idag finns en kö till verksamheten) med anledning av införandet av fritidssedlar.
- Valet av alternativ 1a eller 1b (se avsnitt 2.1) skulle medföra en viss ökad administration för föreningar i och med att betalningar med fritidssedlar och eventuella kompletterande betalningar behöver paras ihop för att veta att hela den aktuella avgiften för ett barns aktivitet har betalats. Då en del föreningar drivs av ideellt engagemang och utan anställda sker mycket av det administrativa arbetet på kvällar och helger. Det är av stor vikt att information går ut till samtliga utförarorganisationer – små som stora – för att förklara vad de ska tänka på när de hanterar inbetalda avgifter.
- Det finns en viss risk att de verksamheter som idag är avgiftsfria minskar eller missgynnas genom att det enbart blir aktiviteter som har en kostnad som inkluderas och kommuniceras i satsningen på fritidssedlarna. Om så är fallet behöver dessa verksamheter lyftas fram i kommunikationen så att de inte väljs bort endast för att man vill använda fritidssedlarna till avgiftsbelagd verksamhet.
- Systemet för fritidssedlar kan gynna små företag inom exempelvis kultursektorn (både befintliga och nystartade företag) på så sätt att de kan få ett större och mer stabilt kundunderlag.

Barn och unga

- Tillgången till aktiviteter är olika beroende på boendekommun på Åland. Som har tagits upp tidigare i rapporten finns en risk för att systemet för fritidssedlar används mest på platser där utbudet av fritidsaktiviteter är stort. Fortsatt stöd till framför allt landsbygds- och skärgårdskommuner är därför en viktig förutsättning för att systemet ska bli jämlikt. För en del aktiviteter fungerar deltagande online och det kan vara motiverat att öppna upp för denna möjlighet i större utsträckning utanför centralorterna än i den centrala delen av fasta Åland.

Ålands landskapsregering

- Om beslut fattas om en fortsatt satsning på fritidssedlar bör Ålands landskapsregering överväga att göra detta i form av ett projekt, då åtagandet är för stort att få med i den ordinarie verksamheten. Omfattningen beror också på i vilken utsträckning det är Ålands landskapsregering eller andra aktörer som står för godkännande av utförarorganisationer, satsningar på information och kommunikation samt uppföljning och utvärdering.

5. Preliminär budget

Budgetberäkningarna nedan är en uppskattning som bygger på information som var känd vid framtagning av denna rapport (augusti 2023). Kostnader för utveckling och framtagning av systemet och teknisk förvaltning kan både vara högre och lägre än beloppen nedan.

5.1. Införande till samtliga årskullar vid ett och samma tillfälle

2024

Utveckling och framtagning av systemet	50 000	€
Införandeprojekt 2024 (hel PL-tjänst)	60 000	€
Teknisk förvaltning hösten 2024	5 000	€
Fritidssedlar (samtliga årskullar / 200 € / 0,5 år)	420 000	€
Information och kommunikation	12 500	€
Uppföljning och utvärdering	2 500	€
	550 000	€

2025

Införandeprojekt 2025 (hel PL-tjänst)	60 000	€
Teknisk förvaltning 2025	10 000	€
Fritidssedlar (samtliga årskullar / 200 € / 1 år)	840 000	€
Information och kommunikation	12 500	€
Uppföljning och utvärdering	2 500	€
	925 000	€

2026

Teknisk förvaltning 2026	10 000	€
Fritidssedlar (samtliga årskullar / 200 € / 1 år)	840 000	€
Information och kommunikation	12 500	€
Uppföljning och utvärdering	2 500	€
	865 000	€

5.2. Stegvis införande

2024

Utveckling och framtagning av systemet	50 000	€
Införandeprojekt 2024 (hel PL-tjänst)	60 000	€
Teknisk förvaltning hösten 2024	5 000	€
Fritidssedlar (3 årskullar / 200 € / 0,5 år)	105 000	€
Information och kommunikation	12 500	€
Uppföljning och utvärdering	2 500	€
	235 000	€

2025

Införandeprojekt 2025 (hel PL-tjänst)	60 000	€
Teknisk förvaltning 2025	5 000	€
Fritidssedlar (4 årskullar / 200 € / 1 år)	280 000	€
Information och kommunikation	5 000	€
Uppföljning och utvärdering	10 000	€
	360 000	€

2026

Teknisk förvaltning 2026	5 000	€
Fritidssedlar (5 årskullar / 200 € / 1 år)	350 000	€
Information och kommunikation	5 000	€
Uppföljning och utvärdering	10 000	€
	370 000	€

Använda källor

Sverige

- Socialdepartementet (2023). Uppdrag att förbereda och införa ett fritidskort för barn och unga, Regeringsbeslut 05.04.23
- Riksidrottsförbundet (2023). Redovisning av uppdrag inom ramen för fritidskortet, Stockholm, 15.05.23
- E-hälsomyndigheten (2023). Delredovisning av uppdrag förbereda och införa ett fritidskort för barn och unga, Kalmar, 23.05.31
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) (2023). Delrapport – Uppdrag att förbereda och införa ett fritidskort för barn och unga, Växjö, 23.05.31
- Kulturrådet (2023). Delredovisning av uppdrag förbereda och införa ett fritidskort för barn och unga, Stockholm, 31.05.23
- Försäkringskassan (2023). Rapport – Delredovisning av Försäkringskassans del i uppdraget att förbereda och införa ett fritidskort för barn och unga, Stockholm, 31.05.23
- Folkhälsomyndigheten (2023). Folkhälsomyndighetens delredovisning av regeringsuppdrag – Uppföljning och utvärdering, Solna, 31.05.23
- Folkhälsomyndigheten (2023). Folkhälsomyndighetens delredovisning av regeringsuppdrag – Information och kommunikation, Solna, 31.05.23

Norge

- Arnesen, D; Bjørnarå, H.B.; Myksvoll, T.M. (2022). Følgeforskning og evaluering av forsøk med fritidskort-ordninger – Sluttrapport” (Rapport 2022:13), Institutt for samfunnsforskning.

Finland

- Diverse artiklar och mailkorrespondens

Rekommendationer för barn och ungas digitala vanor

Dnr: ÅLR 2025/2012

Datum: 18.3.2025

PB 1060, AX-22111 Mariehamn

registrator@regeringen.ax

+358 18 25000

www.regeringen.ax

Innehållsförteckning

1. Bakgrund	2
2. Övergripande ställningstagande till förslaget på rekommendationer	2
3. Ändringsförslag från remissinstanserna.....	4
3.1 Justeringar inför den första publiceringen.....	4
3.2 Medskick till eventuella framtida revideringar	6
4. Förslag på kommunikationsinsatser	7
4.1 Kommunikationsinsatser på kort sikt	7
4.2 Eventuella kommunikationsinsatser på längre sikt.....	8
5. Övriga kommentarer	9
Bilaga 1: Sändlista	10
Bilaga 2: Inkomna remissyttranden	11
Bilaga 3: Åländska rekommendationer för barn och ungas digitala vanor.....	12

1. Bakgrund

Den 1 oktober 2024 remitterade Ålands landskapsregering ett förslag på åländska rekommendationer för barn och ungas digitala vanor till 25 remissinstanser på Åland inom främst hälso- och sjukvårdssektorn, socialvårdssektorn, utbildningssektorn och tredje sektorn. Remissen skickades även för kännedom till Social- och hälsovårdsministeriet, Undervisnings- och kulturministeriet samt Institutet för hälsa och välfärd, THL. ([Remissversion av åländska rekommendationer om barn och ungas digitala vanor | Ålands landskapsregering](#)) Den fullständiga sändlistan presenteras i [bilaga 1](#). Syftet med remissförfarandet var att ge dessa aktörer en möjlighet att kommentera förslaget eller framföra övriga synpunkter. Tolv remissinstanser, som redovisas i [bilaga 2](#), lämnade ett yttrande under remisstiden.

Framtagning av åländska rekommendationer för barn och ungas digitala vanor har under en längre tid efterfrågats av flera aktörer i det åländska samhället och är ett led i ett arbete som startade våren 2024 inom ramen för projektet Barn och ungas hälsa och välmående. Arbetet har bland annat resulterat i publiceringen av en kunskapsöversikt och analys ([Barn och ungas digitala vanor och kopplingen till psykisk ohälsa](#)) samt genomförande av ett seminarium på detta tema med en efterföljande workshop på Alandica den 30 augusti 2024.

I enlighet med de önskemål som framförts av workshopdeltagarna följer de föreslagna åländska rekommendationerna i allt väsentligt WHO:s rekommendationer och de rekommendationer som nyligen tagits fram i Ålands närområde, i det här fallet från svenska Folkhälsomyndigheten. Finland arbetar för närvarande med framtagning av egna rekommendationer.

Utkastet till åländska rekommendationer avser endast digitala vanor på [fritiden](#), främst användning av sociala medier, digitala spel och streamingtjänster samt tv-tittande. Rekommendationerna är bifogade i [bilaga 3](#) och utgör ett paket som består av flera olika delar:

1. Rekommendationer till vårdnadshavare angående deras egna digitala vanor
2. Rekommendationer till vårdnadshavare angående barnens digitala vanor
 - a. Åldersspecifika rekommendationer om skärmtid
 - b. Övriga åldersspecifika rekommendationer
 - c. Övergripande rekommendationer med koppling till bl.a. sömn
3. Rekommendationer som direkt riktar sig till ungdomar mellan 13 och 18 år.

Föreliggande dokumentet är ett underlag till regeringen som sammanfattar de viktigaste medskicken från remissinstanserna och innehåller ett beslutsunderlag från hälso- och sjukvårdsbyrån för vidare hantering av ärendet på kort sikt och på lång sikt. En detaljerad redovisning av samtliga remissyttranden finns i dokumentet *Sammanställning remissvar barn och ungas digitala vanor* (ÅLR 2024/4318).

2. Övergripande ställningstagande till förslaget

Det remitterade utkastet till åländska rekommendationer för barn och ungas digitala vanor, som i allt väsentligt bygger på de rekommendationer som Sverige publicerade hösten 2024, får ett tydligt stöd av en stor majoritet av remissinstanserna. Den fråga som de fick ta ställning till i detta sammanhang var: [Finns det något som talar emot att rekommendationer som tagits fram i Sverige även används på Åland?](#) Två delvis avvikande åsikter framfördes av Brändö kommun och Rädda barnen.

Brändö kommun anser att Åland, med beaktande av de begränsade personella och ekonomiska resurserna som står till förfogande, borde satsa på att lösa utmaningar som uppstår som konsekvens av de åländska särförhållandena, Ålands litenhet och Ålands geografiska läge, snarare än att lösa sådana omfattande frågor som inte är unika för oss.

Landskapsregeringens svar: De utmaningar som barn och ungas digitala vanor ger upphov till i Norden och i resten av västvärlden finns också på Åland och behöver hanteras. Detta är en av anledningarna till att flera aktörer på Åland som träffar barn och unga i sina respektive yrken har uttryckt ett behov av centralt framtagna rekommendationer. En fördel med sådana rekommendationer är att yrkesverksamma i deras kontakter med barn och unga eller deras vårdnadshavare inte längre behöver förlita sig på egen information eller egna tolkningar. Landskapsregeringen har därför, genom projektet Barn och ungas hälsa och välmående, tagit del av ny och aktuell forskning inom området samt diskuterat olika frågor kring barn och ungas digitala vanor med berörda aktörer. Själva förslaget på rekommendationer för barn och ungas digitala vanor bygger i allt väsentligt på det mycket omfattande arbete som har gjorts av svenska Folkhälsomyndigheten och går tillmötes de önskemål som har framförts till landskapsregeringen om att inte ta fram egna rekommendationer utan följa rekommendationer i vår nära omvärld. Alternativet, att ta fram helt egna rekommendationer, skulle ha varit mycket mer resurskrävande. Att utfärda rekommendationer om barn och ungas digitala vanor som följer de svenska rekommendationerna tränger inte undan något annat arbete som avser specifika åländska utmaningar.

Rädda barnen anser att även om de svenska rekommendationerna ger en bra grund för åländska rekommendationer skulle effekten bli ännu bättre om de är tydligt anpassade för det åländska samhället och för åländska barns och vårdnadshavares behov. Rädda barnen påpekar att FN:s barnrättskommitté fastställer att alla barn bör göras delaktiga vid framtagande av lagstiftning, politiska beslut, program, tjänster och utbildning om barns rättigheter i relation till den digitala miljön, vilket innebär att man ska lyssna på barnens behov och ta vederbörlig hänsyn till deras åsikter.

Landskapsregeringens svar: Landskapsregeringen håller med om att det är bra att göra åländska barn och unga så delaktiga som möjligt. Synpunkter och reflektioner från åländska barn och unga har i viss mån kunnat tas i beaktande genom det material som barnkonventionspiloterna samlade in och lämnade till landskapsregeringen sommaren 2024, inom ramen för ett samarbete mellan projektet Barn och ungas hälsa och välmående och Rädda barnen. Det går att göra ytterligare förankringar, men samtliga önskemål om anpassningar som eventuellt kan komma under t.ex. höranden med åländska barn och unga måste vägas mot medskicket från nästan samtliga aktörer som deltog på workshoppen den 30 augusti 2024 och/eller i remissyttranden om att landskapsregeringen inte ska ta fram egna rekommendationer utan följa rekommendationer som finns i vår nära omvärld. Det skulle också behöva föras en diskussion om huruvida önskemål från åländska barn i så fall får väga tyngre än det som framkommit i internationell forskning. En möjlighet är att i ett senare skede bifoga ålandsspecifika kommentarer i den vägledning som kommer att finnas vid sidan om rekommendationerna.

Rekommendation från projektet Barn och ungas hälsa och välmående: Att behålla det valda upplägget med åländska rekommendationer som bygger på de rekommendationer som publicerades i Sverige hösten 2024 samt sträva efter publicering av rekommendationerna i närtid.

3. Ändringsförslag från remissinstanserna

När det gäller möjligheten att ändra förslaget (genom att t.ex. ta bort, lägga till eller på annat sätt justera formuleringarna) fick remissinstanser svara på följande fråga: Finns det förslag på justeringar eller kompletteringar som skulle behöva beaktas i samband med eventuella framtida uppdateringar? Svaren redovisas längre ned i delavsnitt 3.2 (Medskick till eventuella framtida revideringar).

Ett antal svar som kommit in avser förtydliganden eller justeringar som med fördel kan beaktas från början, dvs. inför den första publiceringen, och dessa redovisas nedan i delavsnitt 3.1 (Eventuella justeringar inför den första publiceringen).

3.1 Justeringar inför den första publiceringen

Följande sex medskick bedöms kunna hanteras utan någon större tidsåtgång inför den första publiceringen av rekommendationerna för barn och ungas digitala vanor.

- **Ta fram särskild information till yrkesverksamma om hur rekommendationerna kan användas. (KST/ÅHS)**

KST betonar vikten av att yrkesverksamma får anvisningar för att förstå hur man 1. ska tillämpa rekommendationerna på rätt sätt och 2. få verktyg för att stöda föräldrar samt barn och unga i hur digitala vanor ser ut och varför.

ÅHS (Studerandehälsan) lyfter behovet av rekommendationer riktade till professionella som möter barn och unga. Tydliga riktlinjer önskas till vuxna som arbetar på daghem och skola.

Landskapsregeringens svar: I december 2024 publicerade Folkhälsomyndigheten en vägledning med koppling till de rekommendationer som myndigheten gick ut med i början av september samma år. Denna vägledning innehåller delvis den information som KST efterfrågar. Landskapsregeringen avser att hänvisa till vägledningen för att underlätta rätt tillämpning av rekommendationerna och för att ta fram ett ändamålsenligt stöd till föräldrar samt till barn och unga.

- **Gör det ännu tydligare i definitionen och i kommunikationen att förslaget avser barn och ungas digitala vanor på fritiden. (ÅHS)**

ÅHS anser att den definition av skärmanvändning som används i remissutskicket samt som rubrik till själva förslaget ("Barn och ungas digitala vanor på fritiden, främst användning av sociala medier, digitala spel och streamingtjänster samt tv-tittande") bör förtydligas ytterligare.

Landskapsregeringens svar: Vi undersöker om det går att ytterligare förtydliga definitionen och även om definitionen kan nämnas på fler ställen.

- **Förtydliga att användning av digitala hjälpmedel inte omfattas av rekommendationerna. (ÅHS och Funktionsrätt Åland)**

ÅHS och Funktionsrätt Åland anser att det behöver förtydligas för varje åldersgrupp att användning av digitala hjälpmedel inte inkluderas i skärmtidsrekommendationerna.

Landskapsregeringens svar: Digitala hjälpmedel är helt undantagna från rekommendationerna. Vi försöker att ytterligare förtydliga detta.

- **Hänvisning till länkar till forskning från WHO (NÅUD)**

NÅUD (Skolorna på norra Åland och barnomsorgen) efterlyser klickbara länkar till WHO:s forskning för att öka trovärdigheten.

Landskapsregeringens svar: Landskapsregeringen avser att lägga till sådana länkar på den webbplats där de åländska rekommendationerna kommer att vara tillgängliga. I så fall bör dock även länkar publiceras till den forskning som Folkhälsomyndigheten hänvisar till och som delvis har kommit efter att WHO utfärdade sina rekommendationer.

- **Behov av information om var barn och unga kan få stöd/hjälp. (KST, Kumlinge kommun, Folkhälsan och Rädda barnen)**

KST framhåller att det vore bra om det framgår i materialet vart man kan vända sig om man blir utsatt för mobbning etc. samt om det finns rekommendationer om vart man kan vända sig vid behov av stöd för att minska skärmtider om man inte klarar av det på egen hand.

Kumlinge kommun önskar att det finns med länkar som visar var och hur stöd kan erhållas om man uppmanas att söka stöd vid problematiskt användande.

Folkhälsan påpekar att det under rubriken rekommendationer till ungdomar 13–18 år (bilaga 1) framkommer att ungdomar ska be om hjälp om det behövs, när de inte är nöjda och vill ändra sina vanor. Det framkommer dock inte vart ungdomen kan vända sig för att söka denna hjälp. Under samma rubrik står det också att ungdomen kan söka stöd från någon vuxen om de blir utsatta på något sätt, men inte till vem eller vart. Att veta till vilken vuxen det går att vända sig till är kanske inte en självklarhet för alla ungdomar. *Folkhälsan* anser att det vore bra om information om detta kan ingå i det material som tas fram.

Rädda barnen menar att det bör beaktas att utsatthet på nätet är mångfacetterad och att det grundligt tydliggörs i kommunikationsmaterialet vad utsattheten innebär i praktiken samt varifrån man får hjälp om man blir utsatt på nätet.

Landskapsregeringens svar: Detta är ett viktigt medskick. Den här typen av information skulle med fördel kunna finnas med i en vägledning liknande den som tagits fram i Sverige och bör även finnas på den webbplats där rekommendationerna kommer att publiceras. En utmaning är dock att det åländska "ekosystemet" av aktörer som man kan vända sig till är spretigt och informationen behöver därför regelbundet ses över och uppdateras.

- **Bredare användning av en av rekommendationerna**

Rädda barnen tycker även att det är viktigt att rekommendationen "Prata om vad det innebär att vara en schysst användare och bidra till en positiv gemenskap på nätet" kommer med i tidigare ålder än från 13 år och uppåt.

Landskapsregeringens svar: Landskapsregeringen undersöker om synpunkten kan beaktas från början eller i samband med en senare revidering av rekommendationerna.

3.2 Medskick till eventuella framtida revideringar

Följande önskemål som har framförts av remissinstanserna skulle kunna beaktas i samband med eventuella framtida revidering av rekommendationerna. Avsikten är att i så fall diskutera dessa med Folkhälsomyndigheten och i förhoppningsvis även THL, beroende på utformningen av kommande finska rekommendationer), så att rekommendationerna inte börjar avvika för mycket från varandra utan uppdateras på ett synkroniserat sätt i hela området.

- **Tilllägg av rekommendationer för vuxna / en kategori 18+ / föräldrar.**
 - Sådana rekommendationer behövs för att ge denna grupp något mer konkret att förhålla sig till, trots att rekommendationerna för åldern 13–18 år redan till stor del är aktuella för vuxna (*KST / Fältarna* samt *Funktionsrätt Åland*).
 - Ännu tydligare rekommendationer önskas också när det gäller föräldrars egen användning av skärm i närheten av barn (*KST / Familjehandledarna*).
- **Anordna en utbildning kring digitala vanor för vuxna för att lyfta fram hälsofrämjande och negativa exempel på skärmanvändning.**
 - Det finns många program och metoder för att reglera barns skärmbbruk, men dessa är ofta okända. En eventuell utbildning inom området bör inkludera praktiska tips och verktyg som stödjer föräldrarna i implementeringen av rekommendationerna för barn och ungas digitala vanor (*Funktionsrätt Åland*).
- **Dela upp åldersspannet 6–12 år.**
 - Det är stor skillnad mellan en 6-åring och en 12-åring. Skärmtiden kan uppfattas som mycket begränsad för 12-åringar om de ingår i samma åldersspann (*KST*).
 - Åldersgruppen 6–12 år är väldigt bred och det händer mycket i barns utveckling under den tiden. Förslagsvis kan det utforskas i framtiden ifall den åldersgruppen behöver delas upp så att rekommendationerna blir ännu mer relevanta och anpassade för de olika åldrar. (*Rädda barnen*).
- **Dela upp åldersspannet 6–12 år och 13–18 år baserat på skolstadier.**
 - Önskemål om specifika rekommendationer som är framtagna till eleverna i låg- och mellanstadiet respektive högstadiet i ålderskategorierna 7–12 resp. 13–15 år (*SÅUD*).
- **Kompletteringar för åldersgruppen 2–5 år**
 - I utkastet saknas rutor om att följa rekommenderade åldersgränser för under 2 år och för 2–5 åringar. Viktigt att det är med eftersom tex 5-åringar ofta är på sidor/spelar sådant som har 12-års åldersgräns. Det behöver stå i klartext för en del vårdnadshavare (*NÅUD / Barnomsorgen*).
- **Omvärldsbevakning / framtida uppdateringar**
 - Det är viktigt att alla framtida uppdateringar baseras på data som regelbundet samlas från barn och ungdomar. Enligt barnrättskommittén är regelbundet uppdaterade data och

forskning av yttersta vikt för att förstå vad den digitala miljön innebär för barns liv, för att bedöma dess påverkan på deras rättigheter och utvärdera de vidtagna åtgärdernas effektivitet (*Rädda barnen*).

- **Möjligheten att bifoga ålandsspecifika rekommendationer**

- De svenska rekommendationerna ger en bra grund även för de åländska rekommendationerna, men kan eventuellt få ännu bättre effekt om de är tydligt anpassade för det åländska samhället och för åländska barns och vårdnadshavares behov. (*Rädda barnen*)

Rekommendation från projektet Barn och ungas hälsa och välmående: De ändringsförslag som nämns i delavsnitt 3.1. bedöms kunna underlätta implementeringen av rekommendationerna utan att de kräver en stor arbetsinsats och kan därför med fördel läggas in i materialet inför den första publiceringen. De ändringsförslag som nämns i delavsnitt 3.2 kräver en större arbetsinsats och innebär i flera fall avvikelser från det svenska förslaget. Dessa kan studeras närmare i samband med framtida revideringar, om möjligt i en synkroniserad process tillsammans med våra nordiska grannar.

4. Förslag på kommunikationsinsatser

När det gäller eventuella kommunikationsinsatser för att göra rekommendationerna så tillgängliga som möjligt för det olika målgrupperna har remissinstanserna fått svara på följande fråga: Finns önskemål om utformning av broschyrer eller andra sätt att kommunicera de åländska rekommendationerna? Svaren har grupperats i fyra kategorier:

1. Format
2. Språk
3. Målgrupper
4. Distributionskanaler

Ytterligare en uppdelning som har gjorts bygger på en bedömning av vilka förslag som kan hanteras på kort sikt (avsnitt 4.1) och vilka förslag som bedöms behöva mer utredning och/eller större insatser (avsnitt 4.2).

4.1 Kommunikationsinsatser på kort sikt

Med utgångspunkt i det utkast till rekommendationer som Ålands landskapsregering skickade på remiss hösten 2024 och det material som Folkhälsomyndigheten sedermera har publicerat inom ramen för myndighetens regeringsuppdrag (t.ex. i form av en vägledning) finns ett bra underlag för att kunna publicera åländska rekommendationer inom några få veckor efter att ett sådant beslut har fattats. Detta kan med fördel göras med följande, förhållandevis begränsade kommunikationsinsatser:

Format

- Framtagning av digitalt material som kan hämtas från någon webbplats vid behov (*KST, Folkhälsan, Rädda barnen*) alt. skrivas ut från någon webbplats vid behov (*NÅUD*)
- Framtagning av skriftligt material i form av tryckta broschyrer (*KST, Folkhälsan*)

Språk

- Svenska
- Engelska (*Kumlinge, Folkhälsan, Funktionsrätt Åland – översättning till andra språk önskas också men redovisas under rubriken "Möjliga kommunikationsinsatser på längre sikt."*)

Målgrupper

- Föräldrar/vårdnadshavare. (*KST*)
- Barn och unga 13–18 år (*KST, ÅHS*)
- Särskild information till yrkesverksamma som möter barn och unga, t.ex. vuxna som arbetar på daghem och skola. (*KST, ÅHS*)

Distributionskanaler

Det är landskapsregeringen som tar fram rekommendationerna, men den borde enligt flera remissinstanser distribueras via yrkesverksamma som arbetar med barn och unga (*ÅHS, SÅUD, Folkhälsan, Funktionsrätt Åland*)

- Barnrådgivning / övriga relevanta delar inom ÅHS
- Barnomsorg
- Fritidshem
- Skolan
- KST
- Organisationer i tredje sektorn såsom Ung Resurs, Folkhälsan, m.fl.

4.2 Eventuella kommunikationsinsatser på längre sikt

Format

- Versioner för yngre åldersgrupper än 13–18 år (*KST, ÅHS*)
- Framtagning av en lättläst version av materialet, digitalt och i tryckt format (*SÅUD, Kumlinge, Folkhälsan, Funktionsrätt Åland, Rädda barnen*)
- En särskild version av det tryckta materialet med bildstöd eller AAK-material (alternativ och kompletterande kommunikation som stöd, bilder, symboler, konkreta föremål, talande hjälpmedel) (*KST, Folkhälsan, Rädda barnen*)
- Framtagning av skriftligt material i form av planscher (*NÅUD*)
- Framtagning av rekommendationerna i en ljudversion (*Funktionsrätt Åland*)

Språk

- Rekommendationer på andra språk, t.ex. ukrainska, arabiska m.fl. (*Kumlinge, Folkhälsan, Funktionsrätt Åland*)

Målgrupper

- Vuxna / övriga i befolkningen 18+ (*KST*)

Distributionskanaler

- *Inga ytterligare förslag*

Rekommendation från projektet Barn och ungas hälsa och välmående: Kommunikationen föreslås ske i två steg.

I det första steget ingår att ta fram eget material (tryckt och digitalt) med de tekniska hjälpmedel som landskapsregeringen själv förfogar över. Då Folkhälsomyndigheten har översatt sitt material till engelska bör det språket kunna läggas till från början, vid sidan om svenskan. Målgrupperna är i första hand barn och unga i de olika åldersspannen som rekommendationerna riktar sig till och deras föräldrar/vårdnadshavare. Särskild information bifogas till yrkespersonal baserat på den svenska vägledning som blev klar i december 2024. Materialet görs tillgängligt via de aktörer som har föreslagits av remissinstanserna.

I ett andra steg kan det – vid behov - övervägas att låta en kommunikationsbyrå göra utformningen av exempelvis digitala och tryckta broschyrer. I detta steg bör andra format läggas till (lättläst svenska, bildstöd, en version i ljudformat m.m.) för att öka tillgängligheten samt om möjligt andra språk.

5. Övriga kommentarer

I de olika remissyttrandena ingår även en del reflektioner och med mer indirekt koppling till det nu aktuella förslaget om rekommendationer för barn och ungas digitala vanor på fritiden och även medskick/kommentarer som inte direkt påverkar själva utformningen eller implementeringen av rekommendationerna. Dessa redovisas i Excel-dokumentet "*Sammanställning remissvar barn och ungas digitala vanor.*"

Bilaga 1: Sändlista

- Högskolan på Åland, hogskolan@utbildning.ax
- Ålands folkhögskola, gymnasium@utbildning.ax
- Ålands hälso- och sjukvård (ÅHS), registrator@ahs.ax
- Ålands lyceum, gymnasium@utbildning.ax
- Ålands musikinstitut, gymnasium@utbildning.ax
- Ålands ombudsmannamyndighet (ÅOM), info@ombudsman.ax
- Ålands polismyndighet, registratur.aland@polisen.ax
- Ålands yrkesgymnasium, gymnasium@utbildning.ax
- Bärkraft målområde 1 – Välmående, lina@sandell.ax
- Kommunernas socialtjänst (KST), socialkansliet@kst.ax
- Barnomsorgs- och skolpsykologer, jonna.brunnsteiner@mariehamn.ax
- Daghem på Åland, daghem@utbildning.ax
- Fritidshem på Åland, fritidshem@utbildning.ax
- Grundskolorna på Åland, grundskolor@utbildning.ax
- Utbildningschefer, utbildningschefer@utbildning.ax
- Cityläkarna på Åland, info@citylakarna.ax
- Medimar, info@medimar.ax
- Företagarna på Åland, ombudsman@foretagare.ax
- Ålands Näringsliv, info@naringsliv.ax
- Folkhälsan Åland, aland@folkhalsan.ax
- Funktionsrätt Åland, info@handicampen.ax
- Rädda Barnen på Åland, info@raddabarnen.ax
- SKUNK, info@skunk.ax
- Ung Resurs, thomas@ungresurs.ax
- Ålands församlingar (gm. Mariehamns församling), mariehamns.forsamling@evl.fi

För kännedom

- Lagtingsgrupperna, info@lagtinget.ax
- Social- och hälsovårdsministeriet, registratorskontoret.shm@gov.fi
- Undervisnings- och kulturministeriet, registratorskontoret.ukm@gov.fi
- Institutet för hälsa och välfärd (THL), kirjaamo@thl.fi

Bilaga 2: Inkomna remissyttranden

- Ålands hälso- och sjukvård (ÅHS)
- Anna Maria Sjölund (barnläkare ÅHS)
- Ålands Gymnasium (Ålands lyceum och Ålands yrkesgymnasium)
- Ålands polismyndighet
- Kommunernas socialtjänst (KST)
- Brändö kommun
- Kumlinge kommun
- Norra Ålands Utbildningsdistrikt k.f. (NÅUD)
- Södra Ålands Utbildningsdistrikt k.f. (SÅUD)
- Folkhälsan Åland
- Funktionsrätt Åland
- Rädda barnen på Åland
- Utbildnings- och kulturministeriet

Bilaga 3:

Åländska rekommendationer för barn och ungas digitala vanor

Bakgrundsinformation om rekommendationerna

- Rekommendationerna riktar som ett första steg till föräldrar som har barn i åldern 0–18 år samt direkt till unga i åldern 13–18 år. De kommer att tillgängliggöras i form av broschyrer i både digitalt och tryckt format.
- Ett viktigt skäl till att rekommendationerna har tagits fram är att tillgodose önskemål från yrkesverksamma på Åland som träffar ovan nämnda grupper och som har efterfrågat forskningsbaserade, centralt framtagna rekommendationer.
- Rekommendationerna handlar endast om barn och ungas skärmanvändning på fritiden, dvs. sociala medier, videoklipp, streamade filmer, tv-tittande och dataspel. Följande skärmanvändning ingår således inte:
 - att lyssna på musik, radio, poddar eller att läsa e-böcker,
 - skolrelaterad skärmanvändning,
 - digitala hjälpmedel till individer med funktionsnedsättning,
 - digitala verktyg till olika samhällstjänster.
- Rekommendationerna är uppdelade på olika åldersspann (barn <2 år, barn 2–5 år, barn 6–12 år och unga 13–18 år). Rekommendationerna för barn som är 2 år eller äldre består av tre olika delar:
 1. rekommendationer om skärmtid,
 2. övergripande rekommendationer med koppling till bl.a. sömn,
 3. övriga rekommendationer med koppling till bl.a. innehåll.

Det finns också rekommendationer till föräldrar om deras egna digitala vanor.

- Rekommendationerna om skärmtid bygger på forskning om vilken användning av digitala medier på fritiden som ger balans i vardagen i förhållande till andra aktiviteter som är viktiga för att barnet ska må bra.
- Dessa åländska rekommendationer är en bearbetad version av svenska rekommendationer som har tagits fram av Folkhälsomyndigheten.
- Rekommendationerna bygger på information från vetenskaplig litteratur, enkätundersökningar och dialoger med barn och unga, föräldrar och ungdomsorganisationer.
- Mer information finns i en vägledning som kommer att publiceras på regeringens webbplats (www.regeringen.ax) i samband med att broschyrerna blir tillgängliga för distribution till de olika målgrupperna.

Rekommendationer om föräldrars egna digitala vanor

Forskning visar att föräldrar kan få ett sämre samspel med sina barn på grund av skärmanvändning. Den som till exempel sitter med mobilen är mindre uppmärksam på barnets behov.

För att barn ska må bra behöver de känna att föräldrarna ser, hör och förstår dem. Föräldrar och andra vuxna är viktiga förebilder för barn. Om dessa personer har goda skärmvanor ökar chansen att barnen också får det.

Källa: Folkhälsomyndigheten

1. Fundera över hur du använder digitala medier när du är tillsammans med ditt barn samt om du behöver begränsa din skärmanvändning.
2. Tänk på att dina skärmvanor kan påverka ditt barns skärmvanor.
3. En stor del av de rekommendationer som riktar sig till ungdomar mellan 13 och 18 år är också aktuella för dig som vuxen.

Rekommendationer till föräldrar som har barn i åldern <2 år

Barn som är yngre än 2 år rekommenderas att inte använda skärmar alls. Men det kan vara okej att ha ett videosamtal med en släkting, eller att titta på foton med en vuxen.

Sitt gärna med om exempelvis äldre syskon använder digitala medier, och diskutera och förklara innehållet på ett sätt som både det äldre och det yngre barnet förstår.

Små barn utvecklas när människor i deras närhet till exempel talar, leker, läser eller sjunger med dem. Det är också viktigt för barnens motoriska utveckling att de får röra på sig, utforska och leka mycket.

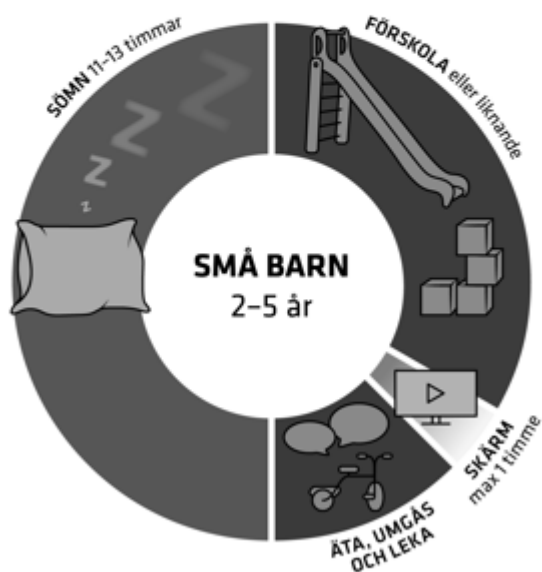
Forskning visar även att sömn är en viktig förutsättning för små barns hälsa och utveckling, och att skärmanvändning kan leda till sämre sömn.

Barn under 2 års ålder kan inte ta till sig innehållet på digitala medier eftersom deras ögon och kognitiva förmågor inte är tillräckligt utvecklade. Vad man vet idag verkar skärmanvändning inte heller ha några positiva effekter på så små barns hälsa.

Källa: Folkhälsomyndigheten

Rekommendationer till föräldrar som har barn i åldern 2–5 år

Sätt tydliga ramar för skärmanvändningen så att den inte tar för mycket tid från annat. En generell rekommendation för barn mellan 2 och 5 år är max en timme skärmtid per dag.

Källa: Folkhälsomyndigheten

Sträva efter att barn och unga inte använder skärmar när det är dags att sova (30–60 minuter före sovdags).

Skapa tidigt rutiner som går ut på att mobil, surfplatta och liknande lämnas utanför sovrummet under natten. Se till att barnet använder en annan väckarklocka än mobilen.

Kom överens i familjen om regler för skärmanvändning som alla förstår. Lägg gärna undan alla skärmar när ni äter, umgås eller gör saker tillsammans i familjen.

Försök att aktivt styra vilket innehåll barnet tar del av. Välj åldersanpassade appar och program som inte innehåller reklam, algoritmstyrning eller okänt eller olämpligt innehåll.

Skapa goda vanor och rutiner för att ditt barn ska få balans mellan sömn, att röra på sig, socialt samspel, lek och lärande. Styr barnets skärmtid så den inte går ut över de här aktiviteterna.

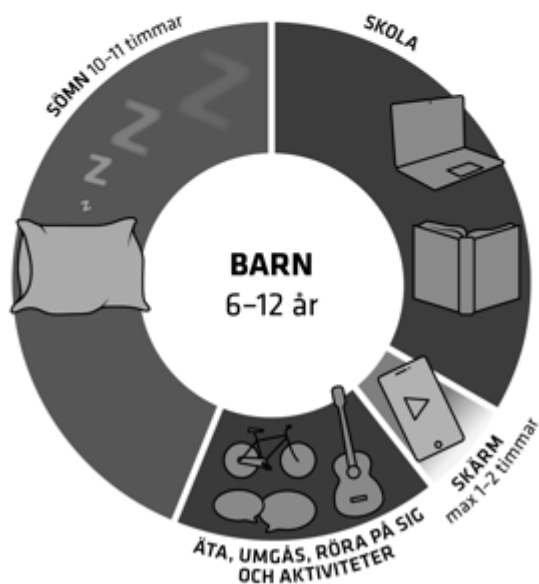
Gör gärna den skärmanvändning som sker i denna ålder till en gemensam aktivitet. Titta tillsammans med ditt barn och prata om vad ni ser. Tidiga samtal om vad man gör på nätet gör det lättare att prata om sådant när barnet är äldre.

Använd inte skärmar för att ge tröst eller distraktion när barnet ska göra något som hen inte gillar. Barn behöver träna på att reglera sina känslor.

Rekommendationer till föräldrar som har barn i åldern 6–12 år

Skapa balans i vardagen så att skärm-användning inte tar för mycket tid från annat. Kom överens om regler och förhållningssätt för skärmanvändning. Ge ditt barn stöd i att hålla sig till det ni kommit överens om.

En generell rekommendation för barn mellan 6 och 12 år är max en till två timmar skärmtid per dag.

Källa: Folkhälsomyndigheten

Sträva efter att barn och unga inte använder skärmar när det är dags att sova (30-60 minuter före sovdags).

Skapa tidigt rutiner som går ut på att mobil, surfplatta och liknande lämnas utanför sovrummet under natten. Se till att barnet använder en annan väckarklocka än mobilen.

Kom överens i familjen om regler för skärmanvändning som alla förstår. Lägg gärna undan alla skärmar när ni äter, umgås eller gör saker tillsammans i familjen.

Diskutera gärna skärmanvändning (t.ex. gällande åldersgränser) med föräldrar till barnens klasskamrater och övriga vänner. Det kan underlätta om flera barn och unga har liknande regler och rutiner i hemmet.

Försök att aktivt styra vilket innehåll barnet tar del av. Välj åldersanpassade appar och program som inte innehåller reklam, algoritmstyrning eller okänt eller olämpligt innehåll.

Prata med ditt barn om vad hen gör på nätet och hur man kan påverkas av digitala medier. Följ de åldersgränser som finns för exempelvis videodelnings-tjänster, sociala medier och spel. Var nyfiken och engagerad.

Prata om vad det innebär att vara en schysst användare och bidra till en positiv gemenskap på nätet, t.ex. genom att tänka på ton och språkbruk.

Var särskilt uppmärksam på innehåll med till exempel våld, begränsande könsroller och osunda kroppsideal.

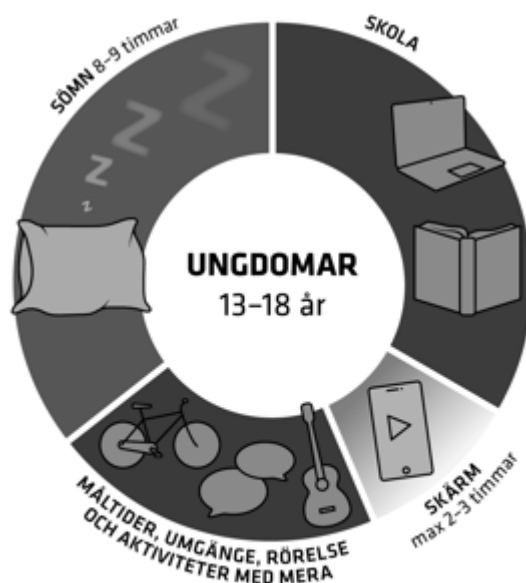
Prata med äldre barn om att visst innehåll kan vara obehagligt eller skrämmande, och be dem att kontakta en vuxen om de utsätts för något sådant.

Skapa goda vanor för ditt barn. Prata om vad man behöver för att må bra, och hjälp hen att få balans mellan skolarbete, sömn, att röra på sig, fritidsaktiviteter, sociala relationer och skärmanvändning.

Rekommendationer till föräldrar som har barn i åldern 13–18 år

Skapa balans i vardagen så att skärm-användning inte tar för mycket tid från annat. Kom överens om regler och förhållningssätt för skärmanvändning. Ge ditt barn stöd i att hålla sig till det ni kommit överens om.

En generell rekommendation för barn mellan 13 och 18 år är max två till tre timmar skärmtid per dag.

Källa: Folkhälsomyndigheten

Sträva efter att barn och unga inte använder skärmar när det är dags att sova (30-60 minuter före sovdags).

Skapa tidigt rutiner som går ut på att mobil, surfplatta och liknande lämnas utanför sovrummet under natten. Se till att barnet använder en annan väckarklocka än mobilen.

Kom överens i familjen om regler för skärmanvändning som alla förstår. Lägg gärna undan alla skärmar när ni äter, umgås eller gör saker tillsammans i familjen.

Diskutera gärna skärmanvändning (t.ex. gällande åldersgränser) med föräldrar till barnens klasskamrater och övriga vänner. Det kan underlätta om flera barn och unga har liknande regler och rutiner i hemmet.

Hjälp aktivt din ungdom att följa rekommendationerna om digitala medier och sömn, samt de åldersanpassade rekommendationerna.

Var engagerad och nyfiken på ditt barns digitala liv. Ha en öppen dialog om vad hen gör och upplever på nätet, och generellt om hur hen mår. Försök att inte döma.

Prata om vad det innebär att vara en schysst användare och bidra till en positiv gemenskap på nätet, t.ex. genom att tänka på ton och språkbruk. Prata om hur man ska agera ifall barnet själv eller någon annan blir utsatt för något.

Fånga upp och ge stöd om ditt barn har ohälsosam skärmanvändning, och vid tecken på ohälsa.

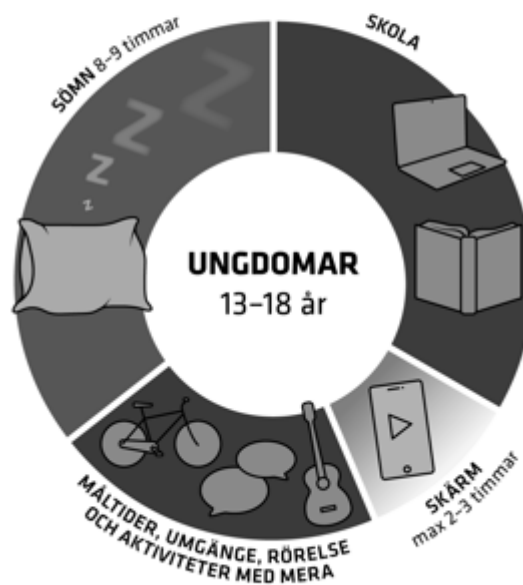
Prata om vad man behöver för att må bra, och hjälp till att skapa goda vanor och en balans mellan skolarbete, sömn, röra på sig, fritidsaktiviteter, sociala relationer och skärmanvändning. Ungdomar kan behöva hjälp med att styra och begränsa skärmtiden.

Organisationer som erbjuder stöd

- *Är du vuxen och har frågor eller behöver stöd gällande barn? Kontakta gärna Bris stödlinje för vuxna på +46-771-50 50 50.*
- *Hos svenska Rädda Barnen finns #Nätsmart, en vägledning om hur vuxna kan prata med barn och unga om sexuella övergrepp på nätet. #NÅTSMART*
www.raddabarnen.se
- *Ecpat Vuxenstöd är en plats för alla viktiga vuxna i barns närhet. Här kan du få hjälp, stöd och kunskap om barns sexuella utsatthet – på och utanför nätet.*
<https://ecpat.se/vuxenstod/>
- *Barnens internet är en satsning från åländska Rädda barnen. Rädda barnen arbetar för barnens trygghet både on-line och off-line. Du som är förälder kan också boka ett samtal eller ett föräldramöte här.*
<https://raddabarnen.ax/7384-2/>

Rekommendationer till unga i åldern 13–18 år

Skapa balans i vardagen så att din skärmanvändning inte tar för mycket tid från annat.
En generell rekommendation är att du begränsar din skärmtid till max två till tre timmar per dag.

Källa: Folkhälsomyndigheten

Använd inte skärmar när det blir dags att sova. Stäng av dina apparater 30-60 minuter före sovdags.

Lämna mobil, surfplatta och liknande utanför sovrummet under natten och använd gärna en annan väckarklocka än mobilen.

Följ åldersgränserna för appar, spel och webbsidor. Tänk på att plattformar och appar som styrs av algoritmer kan påverka vad du gör, vad du ser och hur du mår.

Var uppmärksam på innehåll med t.ex. våld, begränsande könsroller och osunda kroppsideal.

Du kan bidra till ett schysst klimat på nätet genom att ha en bra ton mot andra.

Tänk igenom hur du planerar din vardag, så att tiden räcker till skolarbete, sömn, röra på sig, fritidsaktiviteter och att umgås med vänner och familj.

Fundera över din skärmanvändning. Hur får den dig att må? Tar mobilen eller spelandet tid från andra saker du skulle må bra av? Om du inte är nöjd, försök att ändra dina vanor. Be om hjälp om det behövs.

Sök stöd från någon vuxen om du är utsatt på något sätt, till exempel om du blir mobbad eller kontaktad av någon på ett sätt som inte känns bra, eller om du ser något skrämmande eller obehagligt. Det kan minska risken för att du ska må dåligt av det.

Här kan du få hjälp!

- Svenska BRIS (Barnens rätt i samhället) finns också för dig som bor på Åland. Här kan du t.ex. hitta tips om du eller någon du känner har blivit utsatt eller utsätter andra.

Du som är under 18 år kan ringa till Bris för att få prata med en kurator angående det du funderar på eller behöver hjälp med. För den som ringer från Åland är telefonnumret +358 18 25520.

Du kan även chatta på www.bris.se

- Åländska Rädda barnen kan ge stöd om du eller en kompis varit utsatt för något på nätet som inte känns bra. Mejla, skriv sms eller ring Tanja på Barnens internet:
 - barnensinternet@raddabarnen.ax
 - 040-72 111 33
- Lågtröskelmottagningen för barn och unga på ÅHS har tagit fram broschyren "Någon att prata med". Här hittar du fler kontaktuppgifter till chattar, stödlinjer och webbplatser där du kan få hjälp.
<https://www.ahs.ax/patienter/alla-mottagningar-och-avdelningar/lagtroskelmottagning-barn-och-unga>

Broschyren "Någon att prata med" finns som bilaga på Lågtröskelmottagningens webbplats.